OLGA TOKARCZUKOVÁ

KNIHY JAKUBOVY

ANEB

VELKÁ CESTA

PŘES SEDMERO HRANIC, PĚT JAZYKŮ, TŘI VELKÁ NÁBOŽENSTVÍ A NESPOČET MENŠÍCH.

VYPRÁVĚNA ZEMŘELÝMI A DOPLNĚNA AUTORKOU METODOU KONJEKTURY, ČERPAJÍCÍ Z MNOHA RŮZNÝCH KNIH A TAKÉ PODNÍCENA PŘEDSTAVIVOSTÍ, KTERÁ JE NEJVĚTŠÍM PŘIROZENÝM DAREM ČLOVĚKA.

Moudrým v upomínku, krajanům k zamyšlení, laikům pro poučení a melancholikům pro pobavení.

HOST

WROCŁAW 2016 European Capital of Culture

OLGA TOKARCZUKOVÁ

KNIHY JAKUBOVY

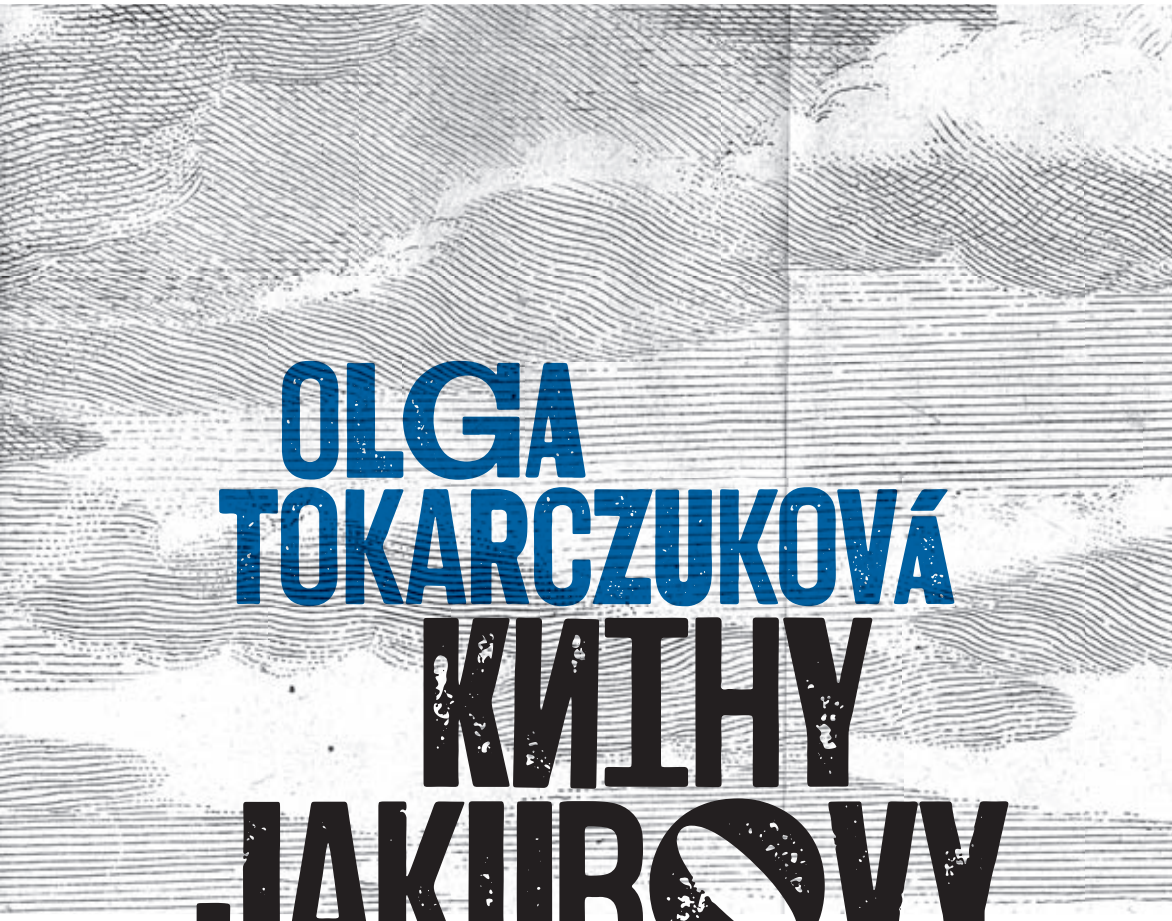

OLGA TOKARCZUKOVÁ

KNIHY JAKUBOVY

BRNO
2016

Copyright © Olga Tokarczuk, 2014
All rights reserved
Translation © Petr Vidlák, 2016
Vydání bylo podpořeno Ministerstvem kultury
a národního dědictví Polské republiky

Czech edition © Host — vydavatelství, s. r. o., 2016 (elektronické vydání)
ISBN 978-80-7577-019-6 (Formát PDF)
ISBN 978-80-7577-020-2 (Formát ePub)
ISBN 978-80-7577-021-9 (Formát MobiPocket)

Rodičům

PROLOG

Spolknutý kousek papíru se zastaví v jícnu blízko srdce. Vlhne slinami. Černý, zvlášť pro tuto příležitost připravený inkoust se pomalu rozpouští, písmena ztrácejí svůj tvar. V lidském těle se slovo rozpadá na dvě podstaty. Jakmile první zanikne, druhá, která zůstává beztvará, se nechá pohltit tkáněmi těla, protože neustále hledá svého materiálního nositele; dokonce i když se to může stát příčinou mnoha neštěstí.

Jenta se probouzí, přestože už byla téměř mrtvá. Teď to cítí výrazně, je to jako bolest, jako proud řeky, chvění, tlak, pohyb.

Srdce se opět zachvívá jemnými stahy, tluče slabě, ale pravidelně, sebevědomě. Do Jentina propadlého a kostnatého hrudníku zase proudí teplo. Jenta mrká a jen obtížně zvedá víčka. Vidí, jak se nad ní sklání vystrašený obličej Eliši Šora. Snaží se na něj usmát, ale natolik svou tvář ještě neovládá. Eliša Šor se mračí, dívá se na ni vyčítavě. Rty se mu pohybují, ale k Jentiným uším jeho hlas vůbec nedolehne. Odněkud se objeví ruce; velké ruce starého Šora se natáhnou až k její šíji a zmizí pod přikrývkou. Šor se neohrabaně snaží otočit bezvládné tělo na bok a podívat se pod něj, na prostěradlo. Ne, Jenta ho nevnímá, vnímá jen teplo a blízkost vousatého, zpoceného muže.

Najednou, jako po nějakém úderu, se Jenta na všechno dívá z výšky, na sebe samu a na lysé temeno Šora, jemuž během zápasu s bezvládným tělem spadla čepice z hlavy.

A od tohoto okamžiku Jenta vidí všechno.

I. KNIHA MLHY

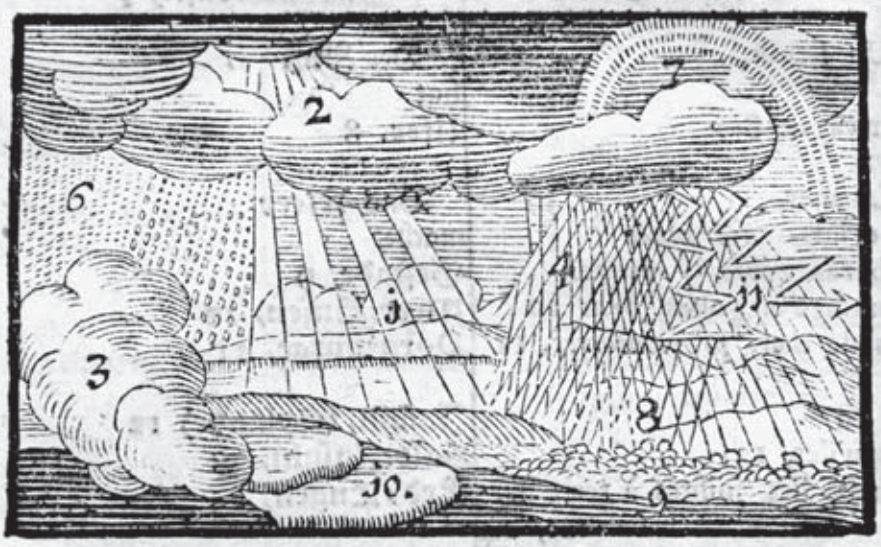

Ex aqua	Z wody	
aſcendit	wſtępuie	aſcéndere, n. 3. wſtępo-
vapor. 1 m. 3.	pára, 1	wać.
Inde fit	ztąd się ſtawa	
nubes; 2 f. 3.	obłok, 2	
& prope terram	a bliſka źiemie	
nebula 3 f. 1.	mgła. 3	
E nube	Z obłoku	
ſtillat (defluit gut-	kropi (kapie kropla-	ſtillare, n. 1. kropić.

1

1752, Rohatyn

Je konec října, brzy ráno. Otec děkan stojí na verandě fary a čeká na vůz. Naučil se vstávat za úsvitu, ale tentokrát má pocit, že ještě spí, a vlastně vůbec neví, jak se tady ocitl, sám, tváří v tvář moři mlhy. Nepamatuje si, ani jak vstal, ani jak se oblékl, ani jestli už jedl. Překvapeně se dívá na své pevné boty trčící zpod sutany, na poněkud otrhané okraje vybledlého vlněného pláště a na rukavice, které drží v ruce. Nasadí si levou; připadá mu uvnitř teplá, dokonale mu sedí na ruce, jako by se dlaň a rukavice znaly už několik let. Oddychne si. Dotkne se tašky přehozené přes rameno, po paměti nahmatá obdélníkové hrany, jsou tvrdé, drsné jako jizvy pod kůží, pomaličku si vybavuje, co se nachází uvnitř, těžký, známý a příjemný tvar. Něco dobrého, něco, co ho sem přivedlo, nějaká slova, nějaká znamení, všechno přímo souvisí s jeho životem. Ach ano, už ví, co je uvnitř, a to vědomí mu pomalu začíná rozehřívat tělo, mlha se díky tomu stává jakoby průhlednější. Za ním zeje tmavý otvor dveří, jedno křídlo je zamčené, nejspíš už přišla zima, možná že první mrazík zničil švestky v sadu. Nade dveřmi je nezřetelný nápis, vidí ho, i když se nedívá, ví přece, co je tam napsáno, vždyť ho sám nařídil vyrobit; dva řemeslníci z Podhajců vyřezávali písmena do dřeva celý týden, přikázal je totiž udělat ozdobně:

ZÍTRA PŘEJDE, CO DNES BYLO.
NEDOHOИÍM, CO ZMIZELO.

Ve slově „nedohoním“, a to ho velmi zneklidňuje, je písmeno „N“ napsáno obráceně, jako jeho zrcadlový odraz.

Jako vždy nad tím šlendriánem rozčileně zakroutí hlavou, což ho úplně probere. To obrácené písmeno, to „И“… Hrozná nedbalost! Neustále je třeba se jim dívat pod ruce, hlídat je na každém kroku. Řemeslníci byli Židé, proto ten nápis udělali tak nějak po židovsku, písmena jsou příliš zakroucená, nejistá. A ke všemu se s ním jeden z nich hádal, že tohle „N“ tak může být, že je dokonce pěknější, protože úhlopříčka jde zdola nahoru a zleva doprava, tedy po křesťansku, obráceně by to bylo vlastně židovsky. Podráždění v něm probudí všechny smysly a teď už otec Benedykt Chmielowski, rohatynský děkan, ví, proč měl pocit, že ještě spí. Stojí v mlze, jež má barvu jeho prostěradla — našedivělou; poražená běloba, kterou dohnala špína, obrovské zásoby šedi, které tvoří podšívku světa. Mlha je nehybná, pečlivě naplňuje celý dvorek, prosvítají za ní známé tvary velké hrušně, zídky a kousek dál proutěného vozu. Je to obyčejný mrak, který spadl na zem a přitiskl se k ní břichem. Včera o tom četl v Comeniovi.

Teď slyší známé skřípění a klapot, které ho během každé cesty nevyhnutelně přivádějí do stavu tvůrčí meditace. Teprve za zvukem se z mlhy vynoří Roszko s koněm, jehož vede za uzdu, a koleska otce děkana. Při pohledu na ni cítí otec příliv energie, rukavicí si plácne do dlaně a vyškrábe se na kozlík. Roszko, mlčky jako vždy, upravuje postroj a dlouze se na faráře zadívá. Mlha mu zatemňuje tvář, proto faráři připadá starší než obvykle, jako by během jediné noci náhle zestárl, a přitom je to mladý kluk.

Konečně se vydají na cestu, ale vypadá to, jako by stáli na místě, o pohybu svědčí pouze houpání vozu a uklidňující skřípění. Jeli už touto cestou tolikrát, že není třeba ji sledovat, nepotřebují žádné orientační body. Otec ví, že teď vjeli na cestu, která vede okrajem lesa, a po ní budou pokračovat až ke křižovatce, kde stojí kaplička, již kněz postavil před lety, když se ujal fary ve Firlejowě. Dlouho přemýšlel nad tím, koho má do kapličky umístit. Napadl ho svatý Benedikt, jeho patron, nebo Onufrius, eremita, kterého na poušti zázračně krmila palma datlemi a jemuž andělé každý osmý den z nebe přinášeli tělo Kristovo. Firlejów měl být pro kněze podobnou pouští, poté co sem přijel po mnoha letech výuky Dymitra, syna Jeho Výsosti

pana Jabłonowského. Pak si však celou záležitost lépe promyslel a usoudil, že by kapli neměl stavět pro sebe, aby zaplnil vlastní prázdnotu, ale pro prostý lid, aby si měl u křižovatky cest kde odpočinout a odkud by mohl namířit své myšlenky k nebi. Na nabílený cihlový podstavec tedy postavili Matku boží Královnu míru s korunou na hlavě. U jejího malého špičatého pantoflíčku se vinul had.

Ale dnes se i ona ztrácí v mlze, stejně jako kaple a křižovatka. Jsou vidět pouze vrcholky stromů, což je znamení, že mlha ustupuje.

„Podívejte se na to, milostpane, Kaša nechce jít dál," řekne ponuře Roszko, když se koleska zastaví. Roszko sleze z kozlíku a několikrát se rychle pokřižuje.

Pak se nakloní a zahledí se do mlhy, jako by se díval do vody. Zpod jeho červeného svátečního, i když už poněkud obnošeného, krátkého kabátu vyčnívá košile.

„Nevím, kam jet," oznámí.

„Jak to, že nevíš? Vždyť už jsme na rohatynské cestě," říká udiveně kněz.

A přece! Vystoupí z kolesky a pospíchá za sluhou. Bezradně obcházejí vůz, napínají zrak do mlhy. Připadá jim, že něco vidí, avšak oči, které se nemají čeho zachytit, si z nich začínají tropit žerty. Jak se jim něco takového mohlo vůbec stát! Vždyť to je jako ztratit se ve vlastní kapse.

„Tiše!" řekne náhle farář a zvedne prst, naslouchá. A opravdu, někde zleva, z chuchvalců mlhy, je slyšet slabé šumění vody.

„Pojedeme za tím šuměním. Teče tam voda," rozhodne kněz.

Pomalu se povlečou podél řeky pojmenované Shnilá lípa. Voda je bude vést.

Zanedlouho se kněz v kolesce uvolní, natáhne si nohy před sebe a očima putuje po moři mlhy. Okamžitě upadne do cestovního zamyšlení, protože člověku se nejlépe přemýšlí za pohybu. Mechanismus jeho mysli pomalu a váhavě ožívá, zapadají do sebe kladky a převody uvádějící do pohybu hnací kola, stejně jako v hodinách, které visí u něj na faře v předsíni; koupil je ve Lvově a stály ho hodně. Po chvilce se ozve tik tak. Začíná přemýšlet nad tím, jestli svět nevznikl z mlhy. Židovský historik Josef Flavius přece tvrdí, že svět byl stvořen na podzim, během podzimního *aequinoctium*.*

* rovnodennosti

Je to možné, protože v ráji bylo přece ovoce; když bylo jablko na stromě, muselo se to stát na podzim… Něco na tom bude. Ale hned ho napadne i něco jiného: co je to za argument? Cožpak by všemocný Bůh nemohl takové bezvýznamné frukty stvořit extra, v jakémkoli jiném ročním období?

Když dorazí k hlavní cestě vedoucí do Rohatynu, připojí se k proudu lidí, pěších nebo jedoucích na koni, a všemožných vozů, které se z mlhy vynořují jako figurky z chleba hnětené na Vánoce. Je středa, trh v Rohatynu, přijíždějí rolnické povozy naložené pytli se zrním, klecemi s drůbeží a všelijakými plodinami. Mezi nimi se hbitě prosmýkávají obchodníci s různým zbožím — jejich stánky, teď šikovně složené, se nosí na zádech jako vahadla, za chvíli se z nich však stanou stoly plné barevných látek, dřevěných hraček a vajíček skupovaných po vesnicích za čtvrtinu ceny… Rolníci vedou na prodej i kozy a krávy, zvířata vyděšená hlukem se nohama zapírají v kalužích. Míjí je rozjetý vůz přikrytý děravou nepromokavou plachtou plný hlučných Židů, kteří se sjíždějí z celého okolí na jarmark do Rohatynu. Za nimi se prodírá drahý kočár, který si v mlze a tlačenici na cestě jen stěží dokáže udržet důstojnost, světle nalakovaná dvířka jsou černá od bláta a obličej kočího v modrém plášti vypadá nevesele. Je vidět, že takový zmatek neočekával a teď se zoufale snaží z té ďábelské cesty sjet.

Roszko je tvrdohlavý, nenechá se odstrčit na pole, drží se vpravo, jedním kolem jede po trávě a druhým po cestě, obratně se pohybuje kupředu. Jeho smutný, podlouhlý obličej rudne, objevuje se v něm zvláštní nenávistná grimasa. Když to farář vidí, vzpomene si na obrázek, který si prohlížel snad včera. Byli na něm čerti a ve tvářích měli stejné výrazy jako teď Roszko.

„Pusťte velebného pána. No tak, běžte! Na stranu, lidi!“ křičí Roszko.

Náhle, bez upozornění, se před nimi objeví první budovy. Mlha je opravdu hustá, protože se zdá, že to překvapilo i Kašu. Najednou skáče, trhá ojnicí, a kdyby Roszko a jeho bič rozhodně nezasáhli, převrátila by kolesku. Je možné, že Kašu vyděsily jiskry vylétající z ohniště nebo neklid koní čekajících, až na ně přijde řada s okováním…

Dál je krčma, chudá a rozpadající se, podobá se vesnické chalupě. Trčí z ní studniční jeřáb jako šibenice, prodírá se nahoru mlhou a jeho konec se ztrácí kdesi vysoko. Kněz vidí, že právě tady zastavil zaprášený kočár a že unavený kočí sklonil hlavu téměř ke kolenům a ani neseskočil z kozlíku, nikdo nevystupuje. A už před ním stojí vysoký, hubený Žid a vedle něj malé holčičky s rozcuchanými vlasy. Jenom toto vidí otec děkan, protože

mlha pohlcuje každý obraz, který se jim naskýtá; ztrácí se, vsakuje se jako rozpuštěná sněhová vločka.

A toto je Rohatyn.

Na začátku je vidět hliněné domky přikryté doškovými střechami, vypadá to, jako by tlačily stavení do země; avšak čím blíže k náměstí, tím více jsou domy štíhlejší, střechy jemnější a nakonec přecházejí do dřevěných šindelů na zděných stavbách z hliněných nepálených cihel. Je tady také farní kostel, dominikánský klášter, u náměstí kostel svaté Barbory, dvě synagogy a pět cerkví. Kolem náměstí stojí jako houby malé domky a v každém je nějaký obchod. Krejčí, provazník, kožešník, všechno to jsou Židé, a vedle pekař s příjmením Bochenek, což otce děkana vždycky potěší, protože to vyjadřuje jakýsi skrytý řád, který by mohl být viditelnější a důslednější, a lidé by pak žili ctnostněji. Vedle je podnik mečíře zvaného Luba; fasáda se od ostatních liší svou okázalostí, zdi jsou čerstvě natřené na modro a nad vchodem visí velký zrezavělý meč, zjevně je Luba dobrý řemeslník a kapsy jeho zákazníků jsou plné. Ještě dál je sedlář, ten si přede dveře vystavil dřevěný kozlík a na něm hezká sedla, jejichž třmeny jsou asi postříbřené, když se tak lesknou.

Všude je cítit mdlý pach sladu, proniká vším zbožím vystaveným na prodej. Je možné se jím najíst jako chlebem. Na předměstí Rohatynu, v Babińcích, stojí několik malých pivovarů a právě odtamtud se šíří do celého okolí výrazný zápach. V mnoha stáncích se prodává pivo a lepší obchody nabízejí i kořalku a medovinu, hlavně troják. Sklad židovského kupce Vakšula nabízí víno, pravé maďarské a rýnské a takové trochu kyselé, dovážené až z Valašska.

Kněz kráčí podél krámků sestavených ze všemožných materiálů, z prken, kusů hrubě tkaného plátna, proutěných košů, a dokonce i z listí. Nějaká dobrá žena s bílým šátkem na hlavě prodává dýně z vozíku, jejich křiklavě oranžová barva přitahuje děti. Vedle zase jiná žena vychvaluje homolky sýra ležící na křenových listech. Opodál stojí spousta dalších kramářek, které se zabývají obchodem, protože ovdověly nebo mají za muže opilce: olejářky, plátenice, solařky. Výrobky této paštikářky si kněz obvykle kupuje a nyní posílá obchodnici milý úsměv. Za ní jsou dva krámky ozdobené zelenou větvičkou, což znamená, že se zde prodává čerstvě uvařené pivo. A tady bohatý krám arménských kupců — hezké, lehké materiály, nože ve zdobených

pouzdrech a hned vedle vyzy čili sušené ryby, jejichž mdlá vůně proniká vlněnými tureckými závěsy. Pak člověk v zaprášeném chalátu, s krabicí zavěšenou na úzkých ramenou, odkud prodává vajíčka balená po tuctech a uložená v košíčcích upletených z trávy. Další zase nabízí vajíčka po kopách, ve velkých koších a za výhodnou, takřka velkoobchodní cenu. Celý pekařův stánek je ověšený bagely, jeden z nich komusi spadl do bláta a teď si na něm pochutnává malý pes.

Obchoduje se tady se vším, s čím se obchodovat dá. S květovanými látkami, šátky a šálami přímo z trhu v Istanbulu, s botičkami pro děti, s ovocem a ořechy. Muž u plotu má pluh a hřebíky různých velikostí, od malých jako špendlíky až po velké, určené ke stavbě domu. Vedle si ztepilá žena s naškrobeným čepcem rozložila řehtačky pro ponocné: malé, jejichž zvuk připomíná spíše noční hraní cvrčků než pobídku ke spánku, a velké, ty by zase probudily i mrtvého.

Židé mají od nepaměti zakázáno obchodovat s věcmi týkajícími se církve. Hřímali kvůli tomu kněží i rabíni, ale nebylo to k ničemu. Takže tady jsou pěkné modlitební knihy se stužkou mezi stránkami a s nádherně vyvedenými postříbřenými písmeny na deskách, a když po nich člověk přejede bříškem prstu, působí teple a živě. Čistý, téměř elegantní muž v kožešinové čapce je drží jako relikvie, jsou zabalené do tenkého papíru, krémového pijáčku, aby ten umouněný, mlžný den neušpinil jejich nevinné, křesťanské stránky vonící tiskařskou barvou. Má také voskové svíce, a dokonce i obrázky svatých se svatozářemi.

Kněz se blíží k jednomu z kočovných prodejců knih, doufá totiž, že najde něco v latině. Všechny knihy jsou ale židovské a vedle nich leží předměty, jejichž účel kněz nezná.

Čím hlouběji pronikne zrak do bočních ulic, tím větší bída vystupuje na povrch, jako špinavý prst z děravé boty; bída hrubá, tichá, sehnutá k zemi. Tady už nejsou krámky a stánky, ale boudy jako pro psy, stlučené z tenkých prken posbíraných kdesi na smetištích. V jedné z nich švec opravuje boty, které už byly mnohokrát přešívané, podrážené i záplatované. V další, ověšené plechovými hrnci, sedí dráteník. Obličej má hubený a tváře propadlé, čepice mu zakrývá čelo plné hnědých boláků. Otec děkan by měl strach si u něj nechat opravit hrnec, aby se dotykem prstů toho nešťastníka nepřenesla nějaká strašlivá nemoc na jiné. Vedle stařec brousí nože a také srpy a kosy všeho druhu. Jeho dílnu tvoří kamenné kolo, které má uvázané kolem

krku. Když dostane něco k nabroušení, postaví na zem primitivní dřevěný stojan a z něj pak několik kožených řemenů vytvoří jednoduchý stroj, jehož kolo poháněné rukou brousí kovová ostří. Někdy ze stroje vyletí i několik jisker a spadnou do bláta, z čehož mají radost hlavně špinavé a zasvrabené děti. Svým řemeslem si vydělá jen pár grošů. S pomocí tohoto kola se může utopit v řece, to je další výhoda jeho práce.

Ženy v hadrech sbírají na ulici hobliny a lejna na podpal. Podle těch hadrů je těžké poznat, jestli je to bída židovská, pravoslavná nebo katolická. Ano, chudoba nemá ani víru, ani národnost.

*Si est, ubi est?** ptá se sám sebe kněz, když přemýšlí o ráji. Určitě ne tady v Rohatynu a připadá mu, že ani nikde v Podolí. A pokud by si někdo myslel, že ve velkých městech je to lepší, tak se hrubě mýlí. Kněz se sice do Varšavy nebo Krakova nikdy v životě nedostal, ale leccos ví z vyprávění bernardina Pikulského, který je mnohem zcestovalejší než on, nebo z toho, co zaslechne různě po dvorech.

Ráj neboli zahradu rozkoše Bůh přenesl na krásné a neznámé místo. A jak stojí v *Arca Noe*, ráj je v zemi Arménů, vysoko v horách, ale Brunus zase tvrdí, že *sub polo antarctico*, pod jižním pólem. Symbolem blízkosti ráje jsou čtyři řeky: Gebon, Physon, Euphrates a Tigris. A jsou i takoví autoři, kteří nemohou najít pro ráj místo na zemi, a proto ho umisťují do vzduchu patnáct loktů nad hory. Ale právě to připadá knězi poněkud nemoudré. Protože jak to? Lidé žijící na zemi pod rájem by ho viděli zdola? Dívali by se na chodidla svatých?

Avšak na druhou stranu není možné souhlasit s těmi, kteří se snaží rozhlašovat nepravdivé soudy o tom, že svatý text o ráji má mít jen mystický význam, to znamená, že má být chápán v duchovním nebo alegorickém smyslu. Kněz, nejen proto, že je kněz, ale také z vlastního hlubokého přesvědčení, soudí, že Bibli je třeba chápat doslovně.

O ráji ví skoro všechno, protože zrovna minulý týden dokončil kapitolu své velmi ambiciózní knihy, kapitolu zkompilovanou ze všech knih, které ve Firlejowě má, a je jich na sto třicet. Pro některé jel i do Lvova, a dokonce až do Lublinu.

* Jestliže je, kde je?

Tady je nenápadný nárožní dům, sem má namířeno. To mu poradil kněz Pikulski. Nízké dvoukřídlé dveře jsou široce otevřené; vychází z nich kořenitá vůně, velice neobvyklá mezi vším tím zápachem koňských hoven a podzimní vlhkosti, a pak ještě jiná dráždivá vůně, kterou už otec děkan zná — vůně kaffy. Kněz kaffu nepije, ale koneckonců se s ní bude muset blíže seznámit.

Kněz se ohlíží za sebe, hledá Roszka; vidí ho, jak s ponurou pozorností přehazuje kožichy, a za ním celé tržiště zaneprázdněné samo sebou. Nikdo se na kněze nedívá, všichni jsou pohlceni nakupováním. Hluk a ruch.

Nad vstupními dveřmi visí nepříliš umně vyvedený vývěsní štít:

SKLAD ZBOŽÍ ŠOR

Pak následují hebrejská písmena. U dveří visí kovová plaketka a vedle ní jsou nějaké znaky; kněz si vzpomíná, že Athanasius Kircher ve své knize říká, že Židé, když se žena předtím než má slehnout bojí čarodějnice, píšou na zeď slova: *Adam, Chava. Chuc — Lilit*, což má znamenat: „Adame s Evou, přijďte sem a ty, Lilit, tedy čarodějnice, utíkej". To musí být ono. Určitě se i zde nedávno narodilo dítě.

Kněz překročí vysoký práh a celý se ponoří do teplé, kořenité vůně. Chvíli trvá, než si oči přivyknou na přítmí, světlo dovnitř vpouští jen malé okénko, které je navíc zakryté květináči.

Za pultem stojí výrostek, jemuž právě začínají růst první vousy, má plná ústa, která se při pohledu na kněze nejprve lehce zachvějí, ale pak se snaží vydat ze sebe nějaké slovo. Je překvapený.

„Jak se jmenuješ, chlapče?" zeptá se kněz směle, aby ukázal, jak jistě se v tom temném a nízkém obchůdku cítí, a aby povzbudil mladíka k rozhovoru. On však neodpovídá. *„Quod tibi nomen est?"* zopakuje tedy oficiálně, avšak latina, která by měla sloužit k dorozumění, zní najednou příliš slavnostně, jako by kněz přišel provádět exorcismus, jako když se Kristus v Evangeliu podle Lukáše na totéž ptá posedlého. Ale chlapec jen ještě více otevře oči, zopakuje „bh, bh" a uteče za regály, přičemž vrazí do česneku visícího na hřebíku.

Kněz se nezachoval moudře; neměl očekávat, že tu budou mluvit latinsky. Kriticky se prohlíží, zpod kabátu mu trčí černé, chlupaté knoflíky od sutany. Chlapec se toho určitě polekal, pomyslí si kněz, polekal se sutany.

Usmívá se pod nosem a vzpomene si na biblického Jeremiáše, který také skoro ztratil hlavu a vykoktal jen: Ach, *Domine Deus ecce nescio loqui*! Panovníku Hospodine, nevím, jak bych mluvil.

Od té chvíle kněz v myšlenkách říká chlapci Jeremiáš. Neví, co má dělat, když hoch tak náhle zmizel. Rozhlíží se po obchodě a zapíná si přitom knoflíky na kabátě. To kněz Pikulski ho přemluvil, aby sem zašel; poslechl, ale teď mu to vůbec nepřipadá jako dobrý nápad.

Zvenku nikdo nepřichází, za což kněz v myšlenkách děkuje Bohu. Byl by to neobvyklý pohled, katolický kněz, rohatynský děkan, čeká v obchodě u Žida na obsloužení jako nějaká měšťka. Kněz Pikulski mu poradil zajít za rabínem Dubsem ve Lvově, sám tam chodil a hodně se od něj dozvěděl. A tak tam kněz vyrazil, ale starý Dubs měl už nejspíš dost všech těch katolických farářů, kteří se ho vyptávali na knihy. Prosbou byl nepříjemně zaskočen a to, co otce Benedykta zajímalo nejvíce, neměl nebo předstíral, že nemá. Zdvořile se usmál a zakroutil hlavou. Když se ho kněz zeptal, kdo by mu mohl pomoci, Dubs rozhodil rukama a otočil se, jako by za ním někdo stál. Dal tím najevo, že neví, a že i kdyby věděl, tak by to neřekl. Pak kněz Pikulski vysvětlil otci děkanovi, že jde o židovskou herezi, a i když se sami Židé chlubí, že u nich žádné hereze nejsou, zdá se, že kvůli té jediné dělají nějakou výjimku a upřímně ji nenávidí, bez pardonů.

Nakonec mu Pikulski poradil, aby šel za Šorem. Bydlí u náměstí ve velkém domě s obchodem. Podíval se však přitom na kněze nějak zvláštně, ironicky, nebo mu to tak alespoň připadalo. Bylo nutné shánět ty židovské knihy prostřednictvím Pikulského? Otec děkan ho ani neměl v oblibě. Nemusel by se tady teď stydět a potit. Je v něm však spoustu vzdoru, tak šel sám. A bylo tu ještě něco podivného, celou záležitost ovlivnila malá slovní hříčka; i takové věci mohou měnit svět. Kněz pilně pracoval na jisté kapitole Kirchera, kde byla zmínka o velkém volu Šoroborovi. A je docela možné, že tato podobnost slov ho přivedla až sem, Šor a Šorobor. Kroky Páně jsou nevyzpytatelné.

Ale kde jsou ty slavné knihy, kde je ta osoba vzbuzující posvátnou úctu? Obchod vypadá jako obyčejný krámek, a přitom je majitel údajně potomkem slavného rabína, mudrce, váženého Zalmana Naftaliho Šora. A tady je jen česnek, byliny, hrnce s kořením, nádoby a sklenice a v nich různá koření, drcená, namletá nebo ve své původní podobě, jako třeba vanilkové lusky, hřebíčky hřebíčků nebo kuličky muškátového oříšku. Na policích na

stěně jsou uloženy balíky látek, asi hedvábí a atlas, velmi křiklavé a exotické. Kněz přemýšlí, jestli by časem něco nepotřeboval. Všimne si neuměle vyvedeného nápisu na velké, tmavě zelené nádobě: „Herba the“. Už ví, o co požádá, až k němu konečně někdo přijde. Poprosí o trochu té byliny, díky níž se dostává do lepší nálady, což u otce děkana znamená, že může déle pracovat. A navíc zlepšuje trávení. A koupil by si i trochu hřebíčku, aby si okořenil večerní svařené víno. Poslední noci byly tak studené, že mu prochladlé nohy nedovolovaly soustředit se na psaní. Hledá nějakou lavici, když vtom se stane všechno najednou: zpoza regálu se vynoří urostlý, vousatý muž v dlouhých, vlněných šatech, zpod kterých mu vyčuhují turecké boty se špičkami. Přes ramena má přehozený tenký, tmavě modrý kabát. Mhouří oči, jako by právě vylezl ze studny. Za zády mu zvědavě vykukuje onen Jeremiáš, který se předtím polekal, a ještě nějaké dva obličeje velmi podobné Jeremiášovi, jsou zvídavé a zarudlé. A na druhé straně, ve dveřích z náměstí, se objevil udýchaný drobný chlapec, nebo spíše mladý muž, protože bohaté vousy mu vytvářejí světlou kozí bradku. Opírá se o rám dveří a zhluboka oddechuje, je zřejmé, že běžel, jak nejrychleji mohl. Probodává otce děkana pohledem, šibalsky se usmívá a ukazuje zdravé velké zuby. Kněz si není jistý, jestli se mu nevysmívá. Vybere si důstojnou osobu v kabátě a neobyčejně zdvořile se na ni obrátí:

„Prosím o prominutí, vašnosti, za ten vpád…“

Muž se na něj napjatě dívá, avšak po chvíli se výraz jeho obličeje pomalu změní. Na tváři se mu objeví něco jako úsměv. Otec děkan náhle pochopí, že muž ničemu nerozumí, a tak začne jinak, latinsky, přesvědčen, že našel svého člověka.

Žid pomalu přesune zrak na chlapce ve dveřích, na toho udýchaného, ten směle vejde dovnitř a upraví si krátký kabát z tmavého sukna.

„Budu překládat,“ oznámí najednou hlubokým hlasem s měkkým rusínským přízvukem, ukáže prstem na otce děkana a vzrušeně říká, že je to pravý, ten nejpravější farář.

Kněze nenapadlo, že bude zapotřebí tlumočník, nějak na to nepomyslel. Je rozpačitý a neví, jak z toho ven. Celá záležitost, ve své podstatě choulostivá, se náhle stává veřejnou a za chvíli přitáhne pozornost celého trhu. Nejraději by odtud odešel do chladné mlhy zapáchající koňským lejnem. V nízké místnosti a v hustém, těžkém vzduchu se začíná cítit nesvůj, ke všemu už kdosi z ulice zvědavě nahlíží dovnitř, aby zjistil, co se tady děje.

„Chtěl bych mluvit s váženým Elišou Šorem, pokud dovolí," říká. „O samotě."

Židé jsou překvapeni. Prohodí mezi sebou několik vět, Jeremiáš zmizí a vrátí se teprve po delší době nesnesitelného mlčení. Kněz zřejmě získal povolení a teď ho odvádějí za regály. Doprovází ho nějaký šepot, lehký dupot dětských chodidel a tlumený smích, jako by za tenkými stěnami byly davy jiných lidí, kteří se teď štěrbinami v dřevěných stěnách zvědavě dívají na otce děkana rohatynského procházejícího komůrkami židovského domu.

Ukáže se také, že obchůdek u náměstí je jen předním štítem domu, je součástí daleko rozsáhlejší struktury, jakéhosi včelího úlu: pokojů, chodbiček a schodů. Celý dům je mnohem větší a je postavený kolem vnitřního dvorku, který kněz vidí pouze koutkem oka přes okénko v místnosti, kde se na chvíli zastaví.

„Jsem Hryćko," ozve se chlapec s bradkou. Kněz si uvědomí, že kdyby chtěl couvnout, ani by nevěděl, jak se z toho včelího úlu dostat. Začne se při tom pomyšlení potit, když vtom se se skřípěním otevřou jedny dveře a v nich se objeví štíhlý muž v nejlepších letech, se světlým, hladkým obličejem a neproniknutelným výrazem, s šedivou bradkou, v šatech až pod kolena, v černých pantoflích a vlněných ponožkách.

„Tohle je rabín Eliša Šor," šeptá vzrušeně Hryćko.

Místnost je malá, nízká a velmi skromně zařízená. Uprostřed stojí široký stůl, na něm leží kniha a vedle ní v několika sloupcích další. Knězův pohled se chtivě pohybuje po jejich hřbetech, snaží se přečíst názvy. Kněz toho o Židech moc neví a ty rohatynské zná jen od vidění.

Najednou mu připadá sympatické, že jsou oba menšího vzrůstu. Vedle vysokých lidí se vždy cítí poněkud vyvedený z míry. Stojí proti sobě a kněz má dojem, že rabína to také těší. Žid se posadí, usměje se a rukou ukáže na lavici.

„S dovolením a za těchto neobyčejných okolností přicházím k vašnostovi zcela inkognito, doslechl jsem se o vaší velké moudrosti a erudici…"

Hryćko se v polovině věty zastaví a zeptá se kněze:

„In-ko-gnito?"

„Jak jinak, to znamená, že suplikuji o diskrétnost."

„Cože? Su-pli-kuji? Dis-krét-nost?"

Kněz se překvapeně odmlčí. To je ale tlumočník. Vidí, že mu druhá strana nerozumí. Jak tedy spolu mají hovořit? Čínsky? Bude se snažit mluvit jednoduše.

„Prosím o zachování tajemství, protože se přece jen neskrývám s tím, že jsem rohatynský děkan, katolický kněz. Ale především autor." Slovo „autor" zdůrazní zvednutím prstu. „Dnes bych tedy chtěl hovořit ne jako duchovní, ale právě jako autor, který vytrvale pracuje na jistém *opusculum*..."

„O-pus-cu-lum?" dostihne ho Hryćkův pochybující hlas.

„...nepříliš velké dílo."

„Aha. Odpusťte mi, otče, polsky jsem se neučil, jen takový obyčejný jazyk, kterým mluví lid. Znám jen to, co jsem zaslechl u koní."

„U koní?" podiví se kněz, nazlobený na špatného tlumočníka.

„No protože pracuju u koní. Obchod."

Hryćko mluví a pomáhá si rukama. Muž se na něj dívá tmavýma, neproniknutelnýma očima a kněze napadá, že má možná co do činění se slepcem.

„Už jsem přečetl několik set autorů od začátku do konce," pokračuje kněz, „tu a tam jsem si něco půjčil nebo koupil, ale tuším, že mi mnoho knih uniklo a nedokážu se k nim dostat."

Odmlčí se, čeká na odpověď, ale Šor pouze kýve hlavou s přátelským úsměvem, ze kterého ovšem nevyplývá vůbec nic.

„A jelikož jsem zaslechl, že vašnosta má poměrně velkou knihovnu, nechci ale za nic na světě vyrušovat..." opraví se ihned neochotně, „překážet nebo obtěžovat, sebral jsem tedy odvahu, a navzdory zvyklostem, ale k užitku jiných, jsem sem přišel a..."

Odmlčí se, protože dveře se prudce otevřou a do nízké, nevelké místnosti bez ohlášení vstoupí žena. Za ní se dovnitř dívají tváře ukryté v přítmí a šeptají si. Chvíli je slyšet pláč malého dítěte, který se ale náhle utiší, jako by se všechno mělo soustředit jen na ženu: prostovlasou, s tváří orámovanou bujnými loknami, směle kráčící s pohledem upřeným kamsi před sebe, na muže se vůbec nedívá; na podnose nese džbán a sušené ovoce. Na sobě má květované šaty a na nich vyšívanou zástěru. Špičatými botami ťuká o zem. Je drobná, ale obratná, její postava přitahuje pohledy. Cupitá za ní malá dívenka a nese dvě skleničky. Na kněze se dívá s takovým zděšením, že neopatrně vrazí do ženy, která jde před ní, a upadne. Skleničky se točí na zemi, ještě že jsou z tlustého skla. Žena si dítěte nevšímá, jen se rychle a drze podívá na kněze. Blýskne tmavýma, ponurýma, velkýma

a zřejmě bezednýma očima, bílou kůži v okamžiku pokryje ruměnec. Otec děkan, který nebývá v kontaktu s mladými ženami, je tímto náhlým vpádem zaskočen; polkne. Žena hlučně postaví na stůl džbánek, talíř a skleničky zvednuté ze země a s pohledem opět upřeným přímo před sebe odchází. Dveře se zabouchnou. Hryćko, tlumočník, vypadá také překvapeně. Eliša Šor mezitím vstane, zvedne dítě, posadí si jej na kolena, avšak děvčátko se mu vytrhne a utíká za matkou.

Kněz by dal hlavu za to, že žena s dítětem přišly jen kvůli tomu, aby si ho mohly prohlédnout. Vždyť to je něco! Farář v židovském domě! Exotický jako salamandr. No a co? Neléčí mě snad židovský doktor? Nepřipravuje mi snad léky také Žid? A knihy jsou vlastně otázkou hygieny.

„Knihy," řekne kněz a prstem ukáže na hřbety foliantů a elzevirů ležících na stole. Na každém z nich jsou zlatou barvou napsány dva symboly, které kněz považuje za iniciály majitele, dokáže rozeznat hebrejská písmena:

ייץ

Sáhne pro svůj lístek na tuto cestu za lidem izraelským a opatrně před Šora položí knihu, kterou přivezl. Vítězoslavně se usmívá, protože se jedná o *Turris Babel* Athanasia Kirchera, dílo významné jak z hlediska obsahového, tak formálního, kněz hodně riskoval, když ho sem vezl. Co kdyby spadlo do páchnoucího rohatynského bláta? Co kdyby mu ho vytrhl nějaký zloděj na trhu? Bez něj by otec děkan nebyl tím, kým je, stal by se nejspíš nějakým venkovským farářem, jezuitským učitelem na panském dvoře, prázdným církevním úředníkem, kterého zdobí jen prsteny a lhostejnost vůči světu.

Posunuje knihu blíže Šorovi, jako by mu představoval svou ženu. Něžně ťuká na dřevěné desky.

„Mám jich více, ale Kircher je nejlepší." Náhodně knihu otevře a dívá se na obrázek Země, která je vyobrazena jako koule, na níž stojí dlouhý, štíhlý kužel babylonské věže.

„Kircher dokazuje, že babylonská věž, jejíž popis je v Bibli, nemohla být tak vysoká, jak se uvádí. Kdyby věž sahala až k Měsíci, narušila by celý řád kosmu. Její základy položené na zeměkouli by musely být obrovské. Zastínila by Slunce, což by mělo katastrofální důsledky pro celé lidstvo. Lidé by museli spotřebovat všechny zásoby dřeva a hlíny na Zemi…"

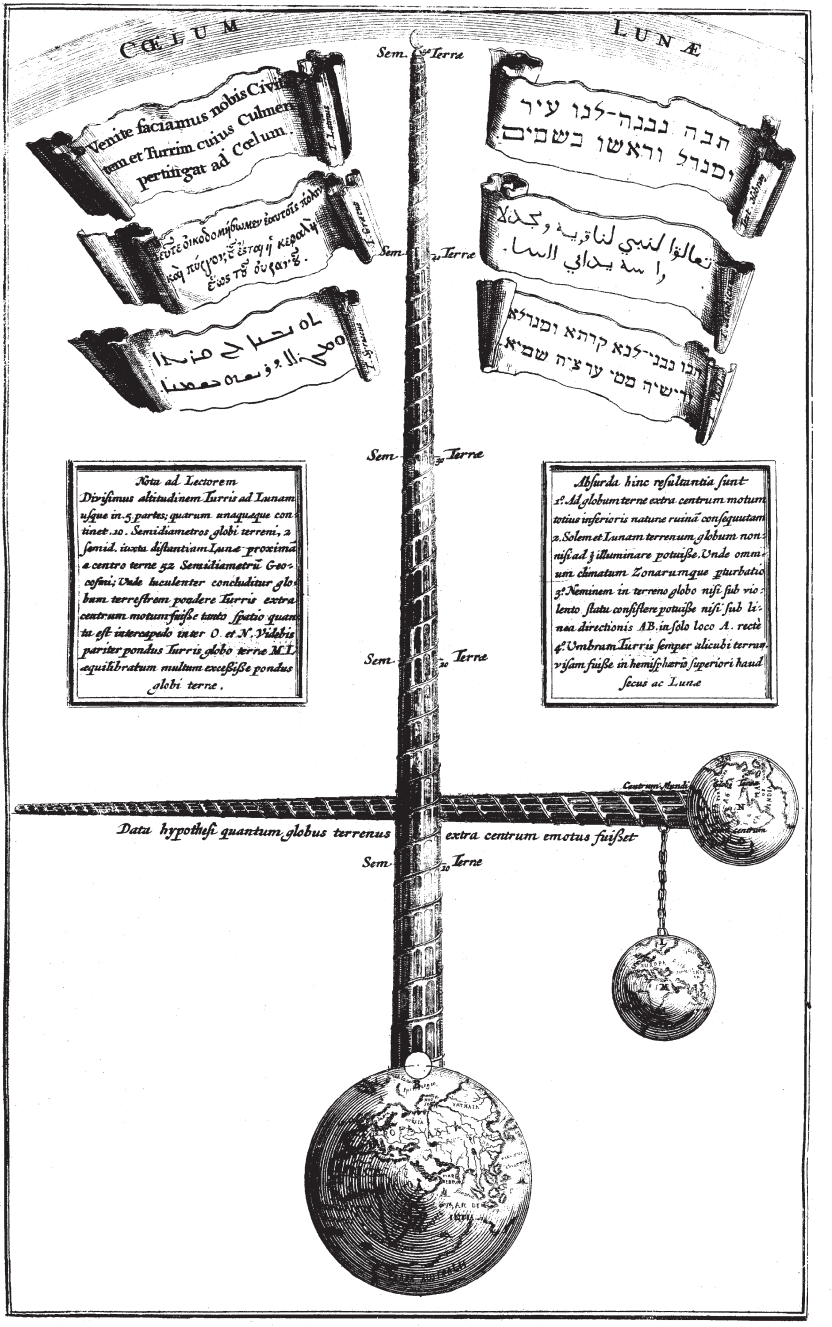
CŒLUM
LUNÆ
Venite faciamus nobis Civitatem et Turrim cuius Culmen pertingat ad Cœlum.
Sem. 1 Terre
Sem. 2 Terre
Sem. 3 Terre
Sem. 20 Terre
Sem. 20 Terre
Notu ad Lectorem
Divisimus altitudinem Turris ad Lunam usque in 5 partes; quarum unaquaque continet 10. Semidiametros globi terreni, 2 semid. iuxta distantiam Lunæ proximæ a centro terræ 32 Semidiametrū Geocesini; Vnde luculenter concluditur globum terrestrem pondere Turris extra centrum motum fuisse tanto spatio quanta est intercapedo inter O. et N. Videbis pariter pondus Turris globo terræ M.T. æquilibratum multum excessisse pondus globi terræ.
Absurda hinc resultantia sunt
1. Ad globum terræ extra centrum motum totius inferioris naturæ ruinā consequutam
2. Solem et Lunam terrenum globum non risi ad 3 illuminare potuisse. Vnde omnium climatum Zonarumque gturbatio
3. Neminem in terreno globo nisi sub violento statu consistere potuisse nisi sub linea directionis AB. in solo loco A. rectè
4. Vmbram Turris semper alicubi terræ risam fuisse in hemisphærio superiori haud secus ac Lunæ
Centrum Mundi
Data hypothesi quantum globus terrenus extra centrum emotus fuisset
Sem. 20 Terre

Kněz se cítí, jako by hlásal herezi, a přitom ani neví, proč to mlčícímu Židovi říká. Chce, aby ho považoval za přítele, a ne za nepřítele. Ale bude to možné? Je možné se dorozumět, přestože neznají své jazyky, obyčeje ani sebe navzájem, ani předměty, ani úsměvy a gesta rukou, zkrátka nic; lze se tedy dorozumět pomocí knih? Není to vlastně jediná možná cesta? Kdyby lidé četli stejné knihy, žili by ve stejném světě, zatímco teď žijí v jiných, jako ti Číňané, o kterých psal Kircher. A jsou i takoví, a je jich hodně, kteří nečtou vůbec, a proto mají mysl uspanou, myšlenky jednoduché, zvířecí, jako ti rolníci s prázdnýma očima. Kdyby on, kněz, byl král, určil by jeden pracovní den věnovaný jen čtení, celý rolnický stav by nahnal ke knihám a hned by Rzeczpospolita vypadala jinak. Možná že je to dokonce otázka abecedy — neexistuje jen jedna, ale je jich více, a proto každý člověk skládá své myšlenky jinak. Abeceda je jako cihla, z jedněch, z těch hladkých a vypálených, vznikají katedrály, a z dalších, hliněných a drsných, obyčejné domy. A i když je latina určitě nejdokonalejší, Šor ji, jak se zdá, nezná. Kněz mu tedy prstem ukazuje rytinu a pak ještě jednu a další a vidí, že muž se nad knihou sklání s rostoucím zájmem, až nakonec vytáhne skla zručně zarámovaná kovovým drátem. Kněz Chmielowski by také chtěl taková, musí se ho zeptat, kde si je opatřil. Zdá se, že i tlumočník je zaujatý, a tak se všichni tři sklánějí nad rytinou.

Kněz je spokojeně pozoruje, oba se chytili na háček; ve tmavé Židově bradce vidí zlaté a kaštanové vousy.

„Mohli bychom si půjčovat knihy," navrhne.

Říká, že ve své knihovně ve Firlejowě má ještě dvě díla velkého Kirchera, *Arca Noe* i *Mundus subterraneus*, má je pod zámkem, jsou příliš cenná na to, aby na ně sahal každý den. Ví také, že existují i jiná díla, ale zná je jen z různých poznámek. A kromě toho shromáždil ještě mnoho dalších myslitelů starého světa, včetně židovského historika Josefa, dodává, aby mu zalichotil.

Ze džbánku mu nalijí kompot a přisunou blíž talířek se sušenými fíky a datlemi. Kněz je nábožně bere do úst, už dávno je nejedl, ta nadpozemská sladkost mu ihned zlepší náladu. Chápe, že už by měl vysvětlit důvod své návštěvy, je nejvyšší čas, a tak spolkne sladkost a přejde k věci; ale ještě než skončí, je mu jasné, že začal příliš brzy a že tady toho moc nepořídí.

Možná to poznal podle Hryćkovy náhlé změny chování. Vsadil by hlavu, že k tomu, co chlapec překládá, si přidává něco svého. Jen neví, jestli to jsou nějaká varování, nebo naopak něco, co má kněze podpořit. Eliša Šor

se nepatrně posune na židli, zakloní hlavu a přivře oči, jako by se odebral na poradu do své vnitřní temnoty.

Trvá to až do okamžiku, kdy si kněz, proti své vůli, vymění spiklenecký pohled s mladým tlumočníkem.

„Rabín poslouchá hlasy starších," říká šeptem překladatel a kněz pokývá hlavou, jako by rozuměl, přestože nerozumí. Třeba je Žid opravdu v jakémsi magickém spojení s různými démony, kolik jich jen mezi Židy je, všechny ty lamie a lility. Šorovo váhání a jeho zavřené oči přesvědčují kněze o tom, že by bylo lepší, kdyby sem vůbec nechodil. Situace je delikátní a neobvyklá. Hlavně aby ho nevystavili infámii.

Šor se zvedne a otočí se ke stěně, se sklopenou hlavou u ní chvíli stojí. Kněz začíná být netrpělivý, je to znamení, že má odejít? Hryćko také přimhouřil oči a jeho dlouhé, mládenecké řasy vrhají stín na tvář pokrytou měkkými vousy. Je možné, že usnuli? Kněz tiše zakašle, jejich mlčení mu vzalo zbytky sebejistoty. Už lituje, že přišel.

Náhle se Šor, jakoby nic, vydá ke skříním a jednu z nich otevře. S posvátnou úctou vytáhne tlustý foliant opatřený stejnými symboly jako ostatní knihy a položí ho na stůl před kněze. Otevře knihu zezadu a otočí list. Kněz vidí hezky vyvedenou úvodní stranu…

„Sefer ha-zohar," řekne Šor zbožně a schová knihu zpátky do skříně.

„Kdo by to knězi přečetl…" ozve se Hryćko laskavým hlasem.

Kněz nechá na stole u Šora dva svazky svých *Nových Atén* jako nabídku pro příští výměnu. Zaťuká na ně ukazováčkem, pak ukáže na sebe, směřuje doprostřed prsou: „To jsem napsal já. Měli by si to přečíst, kdyby znali jazyk. Dozvěděli by se toho spoustu o světě." Čeká na Šorovu reakci, ale ten jen lehce zvedne obočí.

Kněz Chmielowski s Hryćkem společně vyjdou na studený, nepříjemný vzduch. Hryćko ještě něco povídá, kněz si jej opět pozorně prohlíží, jeho mladou tvář se zárodky příštích vousů a dlouhé, husté řasy, které mu dodávají trochu dětský vzhled, a nakonec jeho rolnické oblečení.

„Ty jsi Žid?"

„No, ne…" odpoví Hryćko a krčí rameny. „Jsem odtud, z Rohatynu, z tohoto domu. Pravoslavný."

„A odkud znáš jejich řeč?"

Hryćko se přiblíží, jde téměř bok po boku s knězem, viditelně se cítí povzbuzený. Vypráví, že jeho otec a matka zemřeli na mor v roce 1746. Se Šorovými dělali obchody, otec byl řemeslník, činil kožky, a když zemřel, tak se za Hryćka, za jeho babičku a mladšího bratra Ołka Šor přimluvil. Otcovy dluhy odkoupil a pečoval o trojici sousedů. No a tak žijí v sousedství, má teď více společného s Židy než se svými. Ani sám neví, kdy se vlastně jejich jazyk naučil, ale hovoří jím plynule, jako by byl jeho vlastní, což se často hodí v různých záležitostech a obchodech, protože Židé, obzvláště ti starší, neradi mluví polsky nebo rusínsky. Židé nejsou takoví, jak se o nich říká, a Šorovi zvlášť. Je jich hodně, dům mají teplý a pohostinný, vždycky mají něco k jídlu, a když je zima, i sklenici vodky. Hryćko se teď učí řemeslo svého otce, aby po něm převzal koželužství, o to bude vždycky zájem.

„A nemáš nějakou křesťanskou rodinu?"

„Mám, ale je daleko a příliš se o nás nezajímá. Tohle je můj bratr Ołek." Přiběhne k nim asi tak osmiletý pihovatý chlapec. „Ať se milostpán kněz kvůli nám zbytečně netrápí," řekne vesele Hryćko. „Bůh stvořil člověka s očima vepředu, a ne vzadu, což znamená, že člověk se má zabývat tím, co bude, a ne tím, co bylo."

Kněz to skutečně považuje za důkaz boží moudrosti, i když si nevzpomíná, kde přesně v Bibli je to psáno.

„Nauč se u nich jazyk a můžeš překládat jejich knihy."

„Ale prosím vás, milostpane, mě to ke knihám netáhne. Čtení mě nudí. Raději bych se věnoval obchodu, to se mi líbí. Nejlíp koním. Nebo jako Šorovi: vodce a pivu."

„Ale, ale, ty jsi u nich nějak zdivočel," řekne kněz.

„A oč je to horší ve srovnání s jiným zbožím? Lidé potřebují pít, protože život je těžký."

Chlapec ještě něco povídá, jde za knězem, i když ten by se ho už nejraději zbavil. Benedykt Chmielowski stojí čelem k jarmarku a pohledem hledá Roszka. Nejprve u kožešin, pak po celém tržišti, ale lidí tam ještě přibylo, a tak vlastně nemá šanci svého kočího najít. Rozhodne se tedy jít ke kolesce sám. Tlumočník natolik pronikl do své role, že mu ještě něco vysvětluje, je zjevně spokojený, že může. Vypráví, že se v domě Šorových chystá veliká svatba, protože Elišův syn (ten, kterého kněz viděl v obchodě, Jeremiáš, ve skutečnosti Izák) si bere dceru moravských Židů. Zanedlouho dorazí celá jejich rodina a také spousta příbuzných z okolí, z Busku, Podhajců, Jezierzan

a Kopyczyńců, a také ze Lvova, a možná dokonce i z Krakova, i když je už pozdě. Podle Hryćka je lepší ženit se v létě. A upovídaný Hryćko říká, že by bylo dobré, kdyby na takovou svatbu mohl přijít i kněz, a pak si to patrně představí, protože vybuchne smíchem, stejným smíchem, který kněz zpočátku považoval za jízlivý. Dostane groš.

Hryćko si vezme groš a okamžitě zmizí. Kněz stojí, ihned se však ponoří do jarmarku jako do rozbouřené vody a ztratí se v něm. Míří za lákavou vůní paštik, které se někde tady prodávají.

2

O osudném peru a ženské nemoci Katarzyny Kossakowské

V tutéž dobu kamenecká kastelánová Katarzyna Kossakowská, rozená Potocká, a známá starší dáma, které jsou již několik dní na cestě z Lublinu do Kamence, právě dorazily do Rohatynu. O hodinu později za nimi přijedou vozy s kufry, v nich šaty, ložní prádlo a jídelní servis, to proto, aby měly svůj porcelán a své příbory, když přijde návštěva. Přestože zvláštní poslové s předstihem informují rodinu a přátele na dvorech, k nimž se ženy blíží, občas se jim nepovede sehnat bezpečný a pohodlný nocleh. Potom zbývají jen zájezdní hostince a hospody, kde bývá nevalné jídlo. Paní Drużbacká, která již má svá léta, sotva žije. Má špatné trávení, protože každé jídlo se v žaludku okamžitě natluče jako smetana v máselnici. Pálení žáhy ale není nemoc. Hůř je na tom kastelánová Kossakowská, od včerejška ji bolí břicho a teď se krčí v koutě kočáru úplně vyčerpaná, prochladlá, mokrá a tak bledá, že se Drużbacká začíná bát o její život. Proto hledají pomoc tady v Rohatynu, kde je starostou Szymon Łabęcki, příbuzný kastelánovy rodiny, stejně jako každý významnější člověk v Podolí.

Je den trhu, lososový kočár na perech ozdobený jemným, zlatistým ornamentem, s erbem Potockých namalovaným na dveřích, s kočím na kozlíku a s doprovodem mužů v pestrých uniformách už od hranic vzbuzuje

značnou senzaci. Kočár se každou chvíli zastaví, protože cesta je zatarasena lidmi a zvířaty. Práskání bičem nad hlavami nepomáhá. Dvě ženy schoulené v kočáře v něm plují jako v drahocenné mušli po vzbouřených vodách mnohojazyčného davu na tržišti.

Nakonec kočár, ale to se dalo čekat, najede na oj jiného vozu a zlomí se mu pero a toto nové vylepšení teď jen komplikuje cestu, kastelánová spadne ze sedačky na podlahu a tvář se jí zkřiví bolestí. Družbacká s klením vyskočí přímo do bláta a sama začne hledat pomoc. Nejprve se obrátí na dvě ženy s koši, ale ty se smějí a utíkají, mluví spolu rusínsky. Pak chytne za rukáv Žida v čepici a v kabátě, ten se ji snaží pochopit, dokonce ve svém jazyce něco odpovídá a ukazuje někam dolů, do městečka, směrem k řece. Pak netrpělivá Družbacká zastaví na cestě dva dobře vypadající kupce, kteří právě vystoupili z vozu a přišli k hloučku lidí, avšak ukáže se, že to jsou asi Arméni, kteří se tady zastavili jen na chvíli. Kroutí nechápavě hlavami. Turci vedle nich si Družbackou ironicky prohlížejí, alespoň jí to tak připadá.

„Mluví tady někdo polsky?“ křičí rozzlobená na dav lidí kolem sebe a na to, kde se ocitla. Prý jedno království, jedna Rzeczpospolita, ale tady je to úplně jiné než ve Velkopolsku, odkud pochází. Je to tu divoké, jsou zde cizí tváře, exotické, lidé nosí komické šaty, zvláštní otrhané soukenné kabáty, kožešinové čepice a turbany a mají bosé nohy. Domy jsou shrbené, maličké a jsou z hlíny, dokonce i ty na náměstí. Všude je cítit slad, lejno a vlhký zápach spadaného listí.

Nakonec před sebou zahlédne malého, šedivého staršího kněze v ošuntělém kabátě, s taškou přehozenou přes rameno. Překvapeně se na ni podívá vytřeštěnýma očima. Ona ho chytí za kabát, zatřese jím a procedí mezi zuby:

„Pro lásku boží, otče, řekněte mi, kde je tady dům starosty Łabęckého! Ale nikomu ani slovo! Musíte mlčet!“

Kněz vyděšeně zamrká. Neví, jestli má promluvit, nebo jestli nemá říkat nic. Možná by mohl rukou ukázat směr? Žena, která ho tak neomaleně tahá za kabát, není velká, je trochu při těle, má výrazné oči a velký nos; pod čepicí je vidět zkroucený pramínek prošedivělých vlasů.

„Je to významná osoba a je tady inkognito,“ vysvětluje knězi a ukazuje na kočár.

„Inkognito, inkognito,“ opakuje zaskočený kněz, očima vyhledá v davu mladého chlapce a nařídí mu zavézt kočár ke starostovu domu. Chlapec

pomáhá vypřáhnout koně — zručněji, než by se dalo očekávat —, aby bylo možné se otočit.

Ve voze se zataženými okénky sténá kastelánová Kossakowská. Za každým nářkem následuje šťavnatá nadávka.

O krvi na hedvábí

Szymon Łabęcki je ženatý s Pelagií z rodu Potockých a je vzdáleným bratrancem Katarzyny Kossakowské. Manželka není doma, pobývá u příbuzných na dvoře v nedaleké vsi. Vzrušený neočekávanou návštěvou si urychleně zapíná po francouzsku střižený žaket a upravuje si krajkové manžety.

*„Bienvenue, bienvenue,“** opakuje nejistě, zatímco sloužící s Drużbackou odvádějí kastelánovou nahoru do nejlepších komnat, jaké hostitel sestřenici nabídl. Pak si pro sebe něco zamumlá a pošle pro rohatynského lékaře Rubina. *„Quelque chose de féminin, quelque chose de féminin,“*** opakuje.

Není příliš nadšený, vlastně z té náhlé návštěvy vůbec není nadšený. Právě se chystal odejít na pravidelnou partii karet. Už jen myšlenka na hru mu příjemně zvedá tlak, jako by mu v krvi začal působit nejlepší alkohol. Kolik ho ale ten zlozvyk stojí nervů! Utěšuje se jen tím, že i významnější, bohatší a úctyhodnější lidé hrají karty. V poslední době hraje s biskupem Sołtykem, proto má na sobě lepší oblek. Už měl odjíždět, vůz čekal zapřažený. A teď nikam nepojede. Vyhraje někdo jiný. Zhluboka se nadechne a mne si ruce, jako by si chtěl dodat odvahy. No nic, zahraje si jindy.

Nemocnou celý večer spaluje horečka a Drużbacké připadá, že blouzní. S Agnieszkou, paninou společnicí, jí dávají na hlavu studené obklady. Narychlo přivolaný lékař ordinuje byliny a jejich vůně, podobná anýzu a lékořici, se nyní vznáší jako sladký oblak nad postelí a nemocná usíná. Lékař nařídí přikládat studené obklady na břicho i na čelo. Celý dům se ztiší, svíce zhasnou.

* Vítejte, vítejte

** Ženské záležitosti

No co, není to poprvé, co kastelánovou trápí měsíční nemoc, a určitě ani naposledy. Je těžké z toho někoho vinit, důvodem je určitě způsob života těch slečinek na dvorech, v nevětraných komnatách, bez tělesných cvičení. Dívky sedí celé dny schoulené nad bubínky a vyšívají kněžské štóly. Jídlo je těžké, hodně masa, svaly mají ochablé. Ke všemu Kossakowská ráda cestuje, celé dny tráví ve voze, tedy v nepřetržitém hluku a pohybu. Nervy a neustálé intriky. Politika, protože kým jiným je Katarzyna, když ne vyslankyní Klemense Branického; to jeho záležitosti vyřizuje. Dělá to dobře, protože je v ní mužská duše, alespoň tak to o ní říkají a stejně s ní i jednají. Ale Družbacká její „mužskost" nevidí. Jen dámu, co ráda vládne. Vysokou, sebevědomou a se silným hlasem. Také se říká, že její muž, žádný krasavec, mrňavý divous, je impotent. Když se o ni ucházel, údajně si stoupl na pytel s penězi, aby vyrovnal svůj fyzický nedostatek.

A pokud jí dokonce z boží vůle nejsou souzeny děti, tak vůbec nevypadá nešťastně. Říká se o ní, že když se hádá s manželem, když se kvůli němu rozčiluje, chytí ho za klopy a posadí na kamna a že ji takto znehybněný musí vyslechnout až do konce, protože má strach slézt dolů. Proč si ale tato urostlá žena vybrala zrovna takového zakrslíka? Asi proto, aby se posílily obchodní zájmy rodiny, a takové zájmy se posilují politicky.

Nemocnou ženu svlékaly obě a s každým kusem oděvu kastelánové Kossakowské se objevovala bytost jménem Katarzyna, a potom dokonce Kaša, když si ji plačící a naříkající předávaly z rukou do rukou. Lékař nařídil vkládat nemocné mezi nohy obvazy z čistého plátna a dávat jí hodně pít, dokonce ji nutit pít, hlavně vývary z jakési kůry. Ta žena připadala Družbacké velice hubená. Hubená a mladá, i když už má alespoň třicet let.

Jakmile nemocná usnula, pustily se s Agnieszkou do zakrvácených šatů, začaly u prádla, spodničky a sukně a skončily u tmavomodrého kabátu. Kolik už v životě viděly skvrn od krve, pomyslela si Družbacká.

Kastelánová má hezké šaty, z hrubého atlasu krémové barvy a na něm jsou sem tam červené květinky a zvonečky s jedním zeleným lístkem vlevo a s jedním vpravo. Veselý a lehký vzor, který se hodí k mírně snědé pleti majitelky a k jejím tmavým vlasům. Teď krvavé skvrny veselé květiny zlověstně překryly. Nepravidelné obrysy pohltily a zničily veškerý řád, jako by nepřátelské síly pronikly na povrch.

Na dvorech se používá zvláštní metoda na čištění krvavých skvrn. Od nepaměti se to učí budoucí manželky a matky. Byl by to nejdůležitější obor

na univerzitě pro ženy, kdyby taková někdy měla být založena. Porod, menstruace, válka, bitka, nájezd, útok, pogrom, to všechno připomíná krev, jež je neustále připravena těsně pod kůží. Co udělat s tím uvnitř, co se osmělilo proniknout na povrch, jakým louhem to smýt, v jakém octu vymáchat. Možná namočit hadřík v trošce slz a jemně setřít. Nebo je třeba to naslinit? Prostěradla, povlečení, prádlo, spodničky, košile, zástěry, čepce a šátky, krajkové manžety a žaboty, večerní kabáty a korzety. Koberce, prkenné podlahy, obvazy, uniformy.

Po odchodu lékaře obě ženy, Drużbacká i Agnieszka, usínají v polosedě u postele, jedna se hlavou opírá o ruku, jejíž otisk jí po zbytek večera zůstane na tváři, druhá v křesle má hlavu opřenou o prsa; jemné krajky ve výstřihu se pohybují jako sasanky v teplém moři.

Bílý konec stolu u starosty Łabęckého

Starostův dům připomíná zámek. Kamenný, porostlý mechem stojí na starých základech, odtud to vlhko. Z velkého kaštanu na dvorku opadávají lesklé plody a za nimi pospíchá žluté listí. Vypadá to, jako by dvůr pokrýval krásný oranžovozlatý koberec. Z obrovského sálu se vchází do spoře zařízeného salonu vymalovaného světlými barvami a s ozdobami na stěnách a na stropě. Podlaha z dubových parket je vyleštěná jako zrcadlo. Pokračují přípravy na zimu, v předsíni stojí koše jablek, které budou zaneseny do zimních pokojů, aby tam voněly a čekaly na Vánoce. Venku je ruch a zmatek, protože rolníci přivezli dříví a ukládají ho do hranic. Ženy přinášejí koše ořechů, Drużbacká se nemůže vynadivit jejich velikosti. Rozloupne jeden a s chutí sní jeho šťavnatou, měkkou dřeň, jazykem prozkoumá lehkou hořkost slupky. Z kuchyně se line vůně vařených povidel.

Dole ji míjí medik, něco si brumlá pod nosem a jde nahoru. Už se dozvěděla, že ten „saturnin“ — jak ho nazval starosta —, Žid, lékař vzdělaný v Itálii, mlčenlivý a duchem nepřítomný, se těší velké úctě Łabęckého, jenž tak dlouho pobýval ve Francii, až ho to zbavilo určitých předsudků.

Další den v poledne už Kossakowská snědla vývar, pak nařídila, aby ji podložili polštáři a podali jí papír, pero a inkoust.

Katarzyna Kossakowská, rozená Potocká, žena kameneckého kastelána, paní mnoha vesnic a městeček, paláců a usedlostí, patří k dravcům. Ti, i když se dostanou do potíží a upadnou do osidel pytláků, si vylížou rány a hned se vrátí do boje. Kossakowská má zvířecí instinkt, jako vlčice ve smečce vlků. Nic jí nebude. Ať se Družbacká raději stará sama o sebe. Ať se zamyslí, jaké zvíře je ona… Při životě ji drží právě dravci, dělá jim společnost, baví je svými fraškami. Ona je ochočený konipas, ptáček, který krásně prozpěvuje své trylky, ale sfoukne ho jakýkoli vítr nebo průvan z okna otevřeného za bouře.

Kněz přijde už odpoledne, trochu brzy. Má oblečený stejný kabát a svou tašku, která se hodí spíše k podomnímu obchodníkovi než k duchovnímu. Družbacká ho už na prahu vítá.

„Chtěla jsem se, otče, omluvit za své zbrklé chování. Nejspíš jsem vám utrhla knoflíky," říká mu a vede ho za ruku do přijímacího pokoje. Neví, co si s ním počít, jídlo bude až za dvě hodiny.

„Byl to takový *simpliciter** okamžik… *Nolens volens*** jsem posloužil zdraví Jasnosti kastelánové."

Družbacká si už zvykla na zvláštní polštinu různých panských dvorů, takže se těmi latinskými vsuvkami jen baví. Strávila tam polovinu svého života jako společnice a tajemnice. Pak se vdala, porodila dcery a teď, po mužově smrti a narození vnoučat, se snaží poradit si sama: buď dělá společnici dcerám, anebo paní Kossakowské. Těší se na návrat k magnátskému dvoru, kde se toho tolik děje a kde se po večerech čte poezie. Má ve svém zavazadle několik svazků, ale stydí se je vytáhnout. Neříká nic. Spíše poslouchá, jak se kněz rozmluvil, navzdory té latině s ním ihned najde společný jazyk; ukáže se, že kněz nedávno navštívil palác Dzieduszyckých v Cecołowcích a teď se u sebe na faře snaží sepsat všechno, co si zapamatoval. Je rozveselený a rozohněný likérem, kterého už vypil asi tři skleničky, je šťastný, že ho někdo poslouchá, a tak vypráví.

* jednoduše

** Chtě nechtě

Včera poslali do Kamence pro kastelána Kossakowského a nyní ho všichni každou chvíli očekávají. Určitě se tady objeví ráno, možná už v noci.

U stolu sedí obyvatelé a hosté domu, stálí i dočasní. Ti nejméně důležití sedí na úplném konci, kam už bělost ubrusů nesahá. Z obyvatel je tady bratr paní domu a strýc hostitele, starší pán, otylý a dýchavičný, který všechny oslovuje „milostpane" a „milostpaní". Je tady také správce, nesmělý vousatý muž urostlé postavy, rovněž bývalý učitel náboženství dětí Łabęckých a velmi vzdělaný bernardin, otec Gaudenty Pikulski. Toho si ihned přivlastní otec Chmielowski a vede ho do rohu místnosti, aby mu ukázal židovskou knihu.

„Vyměnili jsme si je, já jsem mu dal své *Nové Atény* a on mně Zohar," pyšně říká kněz Chmielowski a vytahuje knihu z tašky. „Měl bych prosbu," dodá neosobně, „kdybyste si našel trochu času, mohl byste mi něco z té knihy přečíst…"

Pikulski si knihu prohlíží, otevře ji zezadu a čte, pohybuje rty.

„To není Zohar," říká.

„Jak to?" Kněz Chmielowski nechápe.

„Šor vám, otče, vnutil nějaké židovské pohádky." Prstem přejíždí zprava doleva po řadě nesrozumitelných znaků. „*Jákobovo oko*. Tak se to jmenuje, nějaké báchorky pro prostý lid."

„Ten starý Šorák…" rozčílí se kněz. „Určitě se spletl. No co, asi i tady najdu nějakou tu moudrost. Pokud mi to ovšem někdo přeloží…"

Starosta Łabęcki dá rukou znamení a dva sloužící přinášejí tácy s likéry a maličké skleničky a také talířky s tenkými krajíci chleba. Kdo chce, může si tímto způsobem povzbudit chuť, protože další podávaný pokrm už bude těžký a vydatný. Nejprve se podává polévka, pak na nepravidelné plátky nakrájené vařené hovězí maso spolu s jinými druhy masa: hovězí pečení, zvěřinou a kuřaty; k tomu vařená mrkev, zelí s bůčkem a misky kaše bohatě maštěné tukem.

Kněz Pikulski se u stolu nakloní ke knězi Benedyktovi a polohlasně říká:

„Stavte se, otče, někdy za mnou, mám židovské knihy v latině a s hebrejštinou vám mohu pomoci. Proč s tím hned chodit za Židy?"

„Sám jsi mi to, synu, radil," odpoví podrážděně kněz Benedykt.

„Řekl jsem to v žertu. Nenapadlo mě, že tam hned půjdete."

Družbacká jí opatrně; hovězí neprospívá jejím zubům a párátka nikde nevidí. Uždibuje kuře s rýží a nenápadně pozoruje dva mladé sluhy. Je zjevné, že ještě nejsou ve svém oboru zkušení, protože se na sebe přes stoly šklebí a myslí si, že si toho hosté, zaneprázdněni jídlem, nevšimnou.

Kossakowská je sice slabá, ale i přesto nařídí své lože v rohu pokoje obklopit svíčkami, chce přinést rýži a také kuřecí maso. Pak ihned poprosí o uherské víno.

„Nejhorší už je za vámi, milostpaní, když máte chuť na víno," říká Łabęcki se sotva slyšitelnou ironií v hlase. Ještě pořád je podrážděný, že nešel hrát karty. *„Vous permettez?"** Vstane, aby s trochu přehnaným úklonem dolil kastelánové víno. „Na zdraví, milostpaní."

„Musím to vypít na zdraví toho medika, protože mě postavil na nohy tou svou mixturou," říká Kossakowská a pořádně si lokne.

*„C'est un homme rare,"*** konstatuje domácí. „Dobře vzdělaný Žid, i když mi nedokáže vyléčit dnu. Studoval v Itálii. Údajně odstraňoval zákal z oka jehlou a takto vracel zrak. Uzdravil i jednu šlechtičnu nedaleko odtud, ta teď vyšívá i ty nejmenší stehy."

Kossakowská se znovu ozve ze svého kouta. Už dojedla a nyní poněkud bledá leží opřená o polštáře. Její tvář osvětlená mihotavým světlem svíček se pohybuje v podivné grimase:

„Všude je teď plno Židů, pak se budeme jen divit, až nás sežerou i s kopyty," říká. „Pánům se nechce pracovat a starat o vlastní majetek, a tak ho pronajímají Židům a sami si užívají života v hlavním městě. Dívám se a co nevidím, tu dělá Žid výběrčího mýta na mostě, tam zase spravuje panský majetek a další šije boty a oblečení, převzali veškeré řemeslo."

Během oběda se rozhovory stočí i na hospodářství, které tady v Podolí vždycky trochu zaostávalo, avšak zdejší půda oplývá velkým bohatstvím. Bylo by snadné udělat z ní kvetoucí zemi. Potaš, ledek, med. Vosk, lůj, plátno. Tabák, kůže, dobytek, koně, je tady toho spoustu, ale není odbyt. „A proč?" zeptá se Łabęcki. Dněstr je mělký, posetý peřejemi, cesty špatné, na jaře po tání jsou téměř nesjízdné. Jak se tu dá obchodovat, když sem přes hranice

* Dovolíte?

** Je to výjimečný člověk

beztrestně pronikají turecké hordy a okrádají cestující. Musejí kvůli tomu cestovat se zbraněmi a pronajímat si ochranu.

„Kdo na to má peníze?“ stěžuje si Łabęcki a přeje si, aby to tady bylo jako v jiných zemích, aby obchod kvetl a bohatství lidí rostlo. Tak jako ve Francii, tam přece vůbec není lepší půda než tady ani řeky tam nejsou lepší. Kossakowská tvrdí, že je to vina pánů, kteří rolníkům platí vodkou, a ne penězi.

„A ty, paní, víš, že u Potockých má rolník na jejich půdě tolik dnů roboty v roce, že na svém může pracovat už jen o sobotách a nedělích?“

„U nás mají volný i pátek,“ odsekne Kossakowská. „I proto, že špatně pracují. Polovinu úrody dáváme rolníkovi za sběr druhé poloviny, ale stejně se ty hojné dary nebe nevyužijí. U mého bratra dodnes stojí obrovské stohy, pasou se na nich červi a není je jak prodat.“

„Člověka, kterého napadlo pálit z obilí vodku, by měli bohatě odměnit,“ říká Łabęcki a stáhne si ubrousek, který měl pod bradou. Dá znamení, aby se podle dobrého zvyku přesunuli do knihovny vykouřit dýmku. „Celé galony vodky teď jedou na vozech na druhou stranu Dněstru. Je sice pravda, že Korán zakazuje pít víno, ale o vodce neříká nic. Ostatně země moldavského knížete není daleko, křesťané tam mohou pít, kolik chtějí…“ směje se a přitom odhalí zuby žluté od tabáku.

Starosta Łabęcki není jen tak někdo. V knihovně na čestném místě leží jeho kniha: *Instrukcie pro mladé Pány od Jeho Výsosti Pana Dela Chetardie Káválírá ve vojsku y ná Dvoře Královském ve Fráncii dobře záslužně popsané a tady krátce sebrané, ve kterých se mladý Pán ptá y naslouchá odpovědím. Při posledním Školám Lvovským Vale od JM Velkomožného Pana Szymona Łabęckého, Starosty Rohatyňského, ná upomínku svým kollegům zůstaveno y do tisku dáno.*

Když se ho Družbacká zdvořile ptá, o čem ta kniha je, vyjde najevo, že je to chronologie významných bitev a — jak se ukáže po delším projevu Łabęckého — že je to spíše překlad než originálně napsané dílo. Popravdě, z názvu to vůbec nevyplývá.

Pak si všichni v kuřárně, včetně dam, neboť obě jsou vášnivými kuřačkami, musejí vyslechnout, jak starosta Łabęcki pronášel slavnostní proslov k otevření knihovny Załuských.

Když starostu zavolají, protože přišel jeho lékař kvůli zákroku, rozhovor se stočí na Družbackou a Kossakowská jen připomíná, že je básnířka, čemuž se otec děkan Chmielowski velmi zdvořile diví, ale pro nabízenou

knížku dychtivě natáhne ruku. Potištěné stránky v něm vyvolávají nějaký těžko ovladatelný reflex vzít a nepustit, dokud se oči alespoň zběžně neseznámí s celkem. Tak je tomu i teď, otevře knihu a přiblíží si ji ke světlu, aby si mohl lépe prohlédnout úvodní stránku.

„Jsou to rýmy," řekne zklamaně, avšak rychle se ovládne a uznale pokýve hlavou. *Sbírka rýmů duchovních, panegyrických, morálních a světových…* Nelíbí se mu, že to jsou verše, nechápe je, ale když si všimne, že svazeček vydali bratři Załuští, jeho hodnota vzroste.

Za nedovřenými dveřmi je slyšet starostův hlas, najednou zvláštně pokorný:

„Ašere zlatý, ta zatracená nemoc mi otravuje život, bolí mě prst, udělej s tím něco, můj milý."

Nato je slyšet jiný hlas, hluboký, s židovským přízvukem:

„Já se vašnosty zřeknu léčit. Vašnosta neměl pít víno a neměl jíst maso, především červené, neposlouchá doktora, a proto ho to bolí a bolet bude. Nemám v úmyslu léčit silou."

„No tak, neurážej se, vždyť to nejsou tvé prsty, ale mé… Ale je to ďábelský medik…" Pak se hlasy ztratily kdesi v dáli, ti dva zřejmě odešli do útrob domu.

3

O Ašeru Rubinovi a jeho temných myšlenkách

Ašer Rubin odchází ze starostova domu a míří k náměstí. Nebe se navečer rozjasnilo a září na něm miliony hvězd, jejich světlo je však studené a přináší na zem, sem, do Rohatynu, první mrazíky tohoto podzimu. Rubin si vytáhne okraje černého vlněného kabátu a zabalí se do nich — je vysoký a hubený, vypadá teď jako svislá čára. Ve městě vládne ticho a zima. Za okny se míhají slabá světélka, ale jsou sotva vidět, vypadají jako sen, je snadné si je splést se stopou slunce na duhovce oka, která je pozůstatkem prosluněných dnů, a nyní se oku vrací paměť ulpívajíc na všem, na co se dívá. Rubina velmi zajímá to, co je vidět pod víčky, chtěl by vědět, z čeho to vzniká. Z nečistot na oční bulvě? Možná je oko něco jako laterna magika, kterou viděl v Itálii.

Myšlenka, že to všechno, čeho si teď všímá: temnota protkaná ostrými body hvězd nad Rohatynem, obrysy malých sehnutých domů, silueta zámku a nedaleká špičatá věž kostela, nevýrazná světélka jako duchové, šikmo k nebi namířený, jakoby na znamení nesouhlasu, studniční jeřáb, a možná i to, co slyší: šumění vody kdesi dole a lehounké křupání listí uťatého mrazem, že to všechno pochází z jeho hlavy — tato myšlenka v něm probouzí neklid. Co když si všechno jen představujeme? Co když každý člověk vidí jinak? Vnímají zelenou barvu všichni stejně? Možná je zelená

jen název, kterým jako barvou pokrýváme úplně odlišné zkušenosti, přičemž komunikujeme, i když ve skutečnosti vidíme každý něco jiného? Je nějaký způsob, jak to zjistit? A co by se stalo, kdybychom opravdu *otevřeli* oči? Kdybychom nějakým zázrakem *spatřili* to opravdové, co nás obklopuje? Co by to bylo?

Ašera často napadají takové věci a tehdy se ho zmocňuje strach.

Je slyšet štěkot psů a hlasité mužské hlasy, křik, zřejmě z hospody na náměstí. Medik vchází mezi židovské domy, vpravo míjí velký a temný obrys synagogy. Zdola od řeky sem vane pach vody. Náměstí rozděluje dvě skupiny znesvářených a nepřátelských rohatynských Židů.

Na koho čekají? přemýšlí. Kdo má přijít a zachránit svět?

Jedni i druzí. Přívrženci Talmudu, kteří jsou v Rohatynu namačkáni jen v několika domech jako v obklíčené tvrzi, a heretici, odštěpenci, ke kterým v hloubi duše cítí ještě větší odpor, neboť jsou ponořeni do tajemných příběhů, jsou pověrčiví a primitivní, ověšeni amulety, s chytrým, tajemným úšklebkem, jaký má ve tváři starý Šor. Věří v Mesiáše chudáka, který klesl až na samé dno, protože jen ze dna je možné se pozvednout k výšinám. Věří v Mesiáše trhana, který přišel už téměř před sto lety. Svět byl spasen, i když to tak na první pohled nevypadá, a ti, co vědí, že tomu tak je, se odvolávají na Izajáše. Ignorují šabat a cizoloží, hříchy jsou pro jedny nesrozumitelné a pro druhé banální, takže nestojí za to lámat si nad nimi hlavu. Jejich domy v horní části náměstí stojí tak blízko u sebe, že to vypadá, jako by se fasády slévaly a tvořily jednu mohutnou souvislou řadu jako vojenský šik.

Právě tam Ašer míří.

A zase rohatynský rabín, chtivý despota, který neustále rozhoduje jakési malicherné, absurdní záležitosti, ho také často zve na druhou stranu. Jako Ašera Rubina si ho neváží, protože málokdy chodí do synagogy, neobléká se jako Žid, ale tak nějak mezi. Nosí černé oblečení, skromný kabát a starý italský klobouk, podle kterého jej všichni v městečku poznají. V rabínově domě je nemocný chlapec, má zkroucené nohy a Ašer mu nedokáže pomoci. Vlastně mu přeje smrt, aby utrpení toho nevinného dítěte rychle skončilo. Jen kvůli tomu chlapci má s rabínem trochu soucitu, protože jinak je to člověk marnivý a prostoduchý.

Je si jistý, že by rabín chtěl, aby Mesiáš byl král na bílém koni, který vjíždí do Jeruzaléma ve zlatém brnění, možná i s vojskem, s bojovníky, kteří se spolu s ním ujmou vlády a zavedou na světě konečný řád. A aby se podobal

nějakému slavnému generálovi. Převezme od pánů tohoto světa vládu, všechny národy se mu podřídí bez války, králové mu budou platit daně a u řeky Sambation narazí na deset ztracených izraelských kmenů. Hotový jeruzalémský Chrám bude spuštěn z nebe a téhož dne vstanou z mrtvých všichni, kteří jsou pochováni v zemi izraelské. Ašer se usmívá pod vousy, vzpomíná si, že ti, kdo zemřeli mimo Svatou zemi, mají vstát z mrtvých teprve o čtyři sta let později. Jako dítě tomu věřil, i když mu to připadalo strašně nespravedlivé.

Jedni i druzí se vzájemně obviňují z největších hříchů a vedou spolu malou válku. Obě skupiny jsou politováníhodné, myslí si. Je vlastně dobrodinec — divné, že se z něj stal lékař. Lidé ho v podstatě rozčilují a neustále zklamávají.

Co se týče hříchů, ví o nich víc než kdokoli jiný. Hříchy se totiž zaznamenávají na lidské tělo jako na pergamen. A ten pergamen se u jednotlivých lidí příliš neliší, hříchy jsou si překvapivě podobné.

Včelí úl aneb dům a rodina rohatynských Šorových

V domě Šorových na náměstí a ještě v několika dalších domech, protože rodina Šorových je velká a rozvětvená, probíhají svatební přípravy. Žení se jeden ze synů.

Eliša jich má pět a k tomu jednu dceru, nejstarší dítě. První je už třicetiletý Salomon, je podobný otci, rozvážný a mlčenlivý. Je možné se na něj spolehnout, a proto se těší velké úctě. Jeho manželka zvaná Chajkele, aby ji odlišili od velké Chaji, Salomonovy sestry, právě čeká další dítě. Pochází z Valašska a její krása přitahuje pozornost dokonce i teď, když je těhotná. Skládá veselé písně, které sama zpívá. Píše také povídky pro ženy. Osmadvacetiletý Natan, s upřímným a vlídným obličejem, je zkušený v obchodě s Turky, je tedy neustále na cestách; dělá dobré obchody, i když málokdo ví jaké. V Rohatynu bývá zřídkakdy, ale na svatbu přijel. Jeho manželka, dáma bohatě a vkusně oblečená, pochází z Litvy a na rohatynskou rodinu se dívá spatra. Má bujné vlasy vyčesané nahoru a úzké šaty. Povoz, který

stojí na dvorku, patří jim. Pak je zde divoký a vtipný Jehuda. Mívají s ním problémy, protože je těžké udržet na uzdě jeho prudkou povahu. Obléká se po polsku a nosí šavli. Bratři mu říkají Kozák. V Kamenci má obchody, zásobuje pevnost, z čehož má slušné příjmy. Manželka mu nedávno zemřela při porodu, dítě též nepřežilo; má z tohoto svazku dva potomky. Je vidět, že už se rozhlíží po nové ženě, svatba k tomu bude vhodnou příležitostí. Líbí se mu nejstarší dcera Mošeho z Podhajců, má čtrnáct let, takže je tak akorát na vdávání. Moše je slušný, velmi vzdělaný člověk; zajímá ho kabala, zná celý Zohar nazpaměť a dokáže „proniknout tajemstvím", ať už to pro Jehudu znamená cokoliv. Ve skutečnosti to pro něj není tak důležité jako půvab a inteligence dívky, kterou otec kabalista pojmenoval Malka čili Královna. Nejmladší Šorův syn Wolf má sedm let. Jeho široká radostná tvář obsypaná pihami se vždy objevuje u otce.

Ženichem je onen Izák, kterého kněz Chmielowski nazval Jeremiášem. Má šestnáct let a kromě toho, že je vysoký a nemotorný, nemá ještě žádné zvláštní rysy. Jeho budoucí manželka Frejna pochází z Lanckoruně a je to příbuzná Hirše, rabína lanckoruňského, muže Chaji, dcery Eliši Šora. Všichni tady v nízkém, ale prostorném domě tvoří rodinu, spojuje je příbuzenství, závazky, obchodní záležitosti, žirované půjčky, půjčené povozy.

Ašer Rubin tady bývá poměrně často. Volají ho k dětem, ale také k Chaje. Mívá neobyčejně tajemné nemoci, s nimiž si nedokáže poradit jinak, než že si s ní popovídá. Vlastně má návštěvy u Chaji rád. O tomto jediném by to mohl říct. A je to obvykle Chaja, kdo trvá na tom, aby ho zavolali, protože nikdo v tomto domě nevěří na žádnou medicínu. Povídají si a obtíže zmizí. Někdy mu připadá, že Chaja je jako čolek, který mění barvy, aby se lépe schoval před útočníkem nebo aby vypadal jako někdo jiný. Chaja má vyrážku nebo nemůže dýchat nebo jí teče krev z nosu. Všichni vědí, že to je kvůli duchům, dybukům, démonům, nebo dokonce balakabenům — kulhavým bytostem z podzemí střežícím poklady. Její nemoc je vždycky znamení a po ní následuje proroctví. Tehdy Ašera posílají pryč. Už ho nepotřebují.

Ašera pobavila myšlenka, že u Šorových muži dělají obchody a ženy věští. Každá druhá je věštkyně. A přitom v berlínských novinách dnes četl, jak v daleké Americe dokázali, že hrom je elektrický jev a před božím hněvem je možné se zachránit díky jednoduchému drátu.

Ale sem takové vědomosti nikdy nedorazí.

Po svatbě se Chaja přestěhovala k muži, avšak často pobývá tady. Provdali ji za rabína z Lanckoruně, za svého člověka, otcova přítele. Je o hodně starší než ona a Chaja už s ním má dvě děti. Otec a zeť jsou jako dvě kapky vody: vousatí, prošedivělí, s propadlými tvářemi, v nichž se skrývá stín nízké místnosti, kde obvykle úřadují. Ten stín nosí na tváři všude.

Když Chaja věští, upadá do transu. Hraje si s malými figurkami vyrobenými z chleba nebo z hlíny, rozestavuje je na vlastnoručně pomalované desce. A věští přitom budoucnost. Potřebuje k tomu svého otce, který vždy přiblíží ucho k jejím rtům, tak blízko, až to vypadá, jako by je dívka lízala. Se zavřenýma očima poslouchá a pak slyšená slova tlumočí z jazyka duchů do lidského jazyka. Hodně věcí se splní, ale hodně také ne. Ašer Rubin neví, jak to vysvětlit, a neví ani, co je to za nemoc. Kvůli tomu, že to neví, je mu nepříjemně a snaží se na to nemyslet. Oni zas o věštění mluví jako o *ibur*, což znamená, že ji navštěvuje dobrý, svatý duch a předává jí znalosti běžným lidem nepřístupné. Ašer jí občas jednoduše pustí žilou; snaží se jí přitom nedívat do očí. Věří, že ji ten zákrok očistí, tlak v žilách zeslábne a krev se nedostane k mozku. Chaja má v rodině stejnou autoritu jako její otec.

Teď ale zavolali Ašera Rubina ke staré, umírající ženě, která k nim přijela jako svatební host. Cestou tak zeslábla, že ji museli položit do postele; rodina se bojí, že žena umře ve svatební den. Proto dnes Ašer Chaju raději nenavštíví.

Vchází přes zablácený, temný dvorek, kde visí hlavami dolů právě zabité husy, krmené celé léto. Prochází úzkou předsíní, cítí vůni smažených kotlet a cibule, slyší, jak někde tlučou pepř v moždíři. Ženy rámusí v kuchyni, odkud se do studeného vzduchu vznáší teplá pára z připravovaného jídla a spolu s ní vůně octa, muškátového oříšku, bobkového listu a také sladký a odporný pach čerstvého masa. Kvůli tomu všemu je podzimní vzduch spíše chladnější a nepříjemný.

Muži za dřevěnou stěnou hovoří hlasitě, jako by se hádali, je slyšet jejich hlasy, cítit vůni vosku a vlhka, kterým mají načichlé oblečení. Je jich tady dnes hodně, dům je přeplněný.

Ašera míjejí děti; škvrňata rozrušená z blížící se slavnosti si ho nevšímají. Ašer Rubin prochází druhým dvorkem, je slabě osvětlený jednou pochodní a stojí na něm kůň a vůz. Někdo, Rubin ho však nevidí, ve tmě vykládá z vozu pytle a nosí je do komory. Po chvilce Ašer zahlédne jeho tvář a neúmyslně

se ošije, je to běgun, muž, kterého starší Šor v zimě vytáhl polomrtvého ze sněhu s omrzlinami na obličeji.

Na prahu narazí na lehce podnapilého Jehudu, kterému celá rodina říká Lejbe. Ostatně on se také nejmenuje Rubin, ale Ašer ben Levi. V přítmí a v davu hostů teď jména vypadají jako něco tekutého, proměnlivého a druhořadého. Stejně je všichni budou nosit krátce. Jehuda ho beze slova odvede dovnitř domu, otevře dveře do malé místnosti, kde pracují mladé ženy a kde na posteli u kamen opřená o polštáře leží stará, vrásčitá žena. Pracující ho přivítají hlučně a se zájmem se nahrnou k posteli, aby se podívaly, jak bude Jentu vyšetřovat.

Je drobná a hubená jako stará slepice, tělo má ochablé. Vypouklý ptačí hrudník se zvedá a klesá rychle jako u dítěte. Pootevřená ústa obtažená úzkými rty se propadají dovnitř. Avšak tmavé oči pozorně sledují medikovy pohyby. Ten nejprve vyžene všechny zvědavce, pak zvedne přikrývku a uvidí celou její postavu velikosti dítěte a kostnaté dlaně plné šňůrek a řemínků. Až ke krku ji zabalí do vlčí kůže. Věří, že kůže z vlka hřeje a vrací sílu.

Jak mohli tu stařenku, které stěží zůstalo trochu života, dovléct až sem, přemýšlí Ašer. Připomíná starý, uschlý hřib, má hnědou, svraštělou tvář a světlo svíček ji zvýrazňuje ještě více a krutěji, takže pomalu přestává vypadat jako lidská. Ašer má pocit, že ji za chvíli nerozeznají od výtvorů přírody, od kůry stromů, drsného kamene a sukovitého dřeva.

Je vidět, že o starou ženu je tady dobře postaráno. Ostatně, jak řekl Ašerovi Eliša Šor, Jentin otec a dědeček Eliši Šora Zalman Naftali Šor, ten, který napsal slavnou knihu *Tevuat Šor*, byli bratři. Není se tedy čemu divit, že i ona přijela na svatbu příbuzného, když tady budou také bratranci z Moravy a z dalekého Lublinu. Ašer si sedne k nízké posteli a ihned ucítí pach soli lidského potu a také vůni — chvíli přemýšlí, hledá vhodné označení — dítěte. V jejím věku začínají lidé vonět stejně jako děti. Ví, že té ženě nic není, ona prostě umírá. Pečlivě ji vyšetří, avšak kromě stáří nezpozoruje nic. Srdce jí tluče nerovnoměrně a slabě, jako by bylo unavené, kůži má čistou, i když tenkou a suchou jako pergamen. Oči má skleněné, propadlé. Stejně tak spánky, což je znamení blížící se smrti. Zpod rozepnuté košile u krku jsou vidět nějaké provázky a uzly. Dotkne se sevřené pěsti, ta se nejprve chvíli vzpírá, ale pak, jakoby zahanbeně, před ním rozkvete jako suchá růže na poušti. Na dlani leží kousek hedvábné látky, celý hustě popsaný symboly: ייש.

Ašer má pocit, že se na něj stařenka usmívá bezzubými ústy a že její tmavé, hluboké oči odrážejí plameny svíček. Připadá mu, že k němu ten odraz přichází z daleka, z nevyzpytatelných hlubin nacházejících se v člověku.

Do malé světničky náhle vejde Eliša. „Co jí je?“ zeptá se.

Ašer pomalu vstane a podívá se do jeho neklidného obličeje.

„Co by jí mělo být? Ona umírá. Svatby se nedočká.“

Ašeru Rubinovi se na tváři objeví výraz, který mluví za vše. Proč jste ji sem vezli v takovém stavu?

Eliša Šor ho vezme za loket a odvede stranou.

„Ty máš své metody, které neznáme. Pomoz nám, Ašere. Maso je už nakrájené, mrkev očištěná. V mísách jsou naložené rozinky, ženy škrábou šupiny z kaprů. Viděl jsi, kolik je tady hostů?“

„Sotva jí tluče srdce,“ říká Rubin. „Tady už nezmůžu nic. Neměli jste ji brát s sebou.“

Jemně si uvolní loket ze stisku Eliši Šora a jde k východu.

Ašer Rubin se domnívá, že většina lidí je hloupá a že lidská hloupost přivádí na svět smutek. Není to hřích ani vlastnost, se kterou se člověk narodí, ale špatný názor na svět, mylné hodnocení toho, co vidí oči. Ve výsledku lidé pozorují všechno zvlášť, každou věc vnímají jako odtrženou od ostatních. Opravdová moudrost spočívá v umění spojovat všechno se vším, teprve tehdy se objeví skutečný tvar věcí.

Má třicet pět let, ale vypadá starší. Poslední léta způsobila, že se shrbil a úplně zešedivěl, předtím měl vlasy černé jako havran. Má také problémy se zuby a někdy, když je vlhko, mu otékají klouby prstů; je křehký, měl by na sebe dávat pozor. Povedlo se mu vyhnout se svatbě. Jeho snoubenka zemřela, když byl na studiích. Takřka ji neznal, takže ho ta zpráva příliš nezarmoutila. Ale dali mu pokoj.

Pochází z Litvy. Protože byl schopný, rodina shromáždila prostředky, aby získal vzdělání v zahraničí. Odjel studovat do Itálie, ale studia nedokončil. Dostihla ho jakási nemoc. Stěží mu stačily síly, aby na cestě zpátky dojel do Rohatynu, kde jeho strýc Ančel Lindner šil roucha pravoslavným popům a byl natolik zámožný, že ho mohl přijmout pod svou střechu. Tady se Rubin začal uzdravovat. Přestože měl za sebou několik let studia medicíny, nevěděl, co mu bylo. Nemohoucnost, nemohoucnost. Ruka ležela před ním na stole a on neměl sílu ji zvednout. Nebyl schopen otevřít oči.

Teta mu několikrát denně mazala víčka skopovým tukem s bylinami; pomalu ožíval. Vědění získané na italské univerzitě se mu ze dne na den vrátilo, a tak začal léčit lidi. Jde mu to dobře. V Rohatynu se však cítí uvězněný, jako by byl hmyz, který vlétl do pryskyřice a ztuhl navěky.

V bejt midraš

Eliša Šor, kterému dlouhá bradka dodává patriarchální vzhled, drží v náručí vnučku a nosem ji šimrá po břiše. Děvčátko se radostně směje a ukazuje ještě bezzubé dásně. Zaklání hlavu a její smích vyplňuje celou světnici. Připomíná holubí vrkání. Pak z plenek začnou na zem kapat kapky a děda rychle odevzdá dítě matce Chaje. Ta ji dále podává jiným ženám, až malá zmizí v hloubi domu; stružka moče vyznačuje na sešlapaných prknech podlahy cestu.

Šor musí vyjít z domu do chladného říjnového poledne, aby přešel do další budovy, kde se nachází *bejt midraš* a odkud je jako obvykle slyšet mužské hlasy, nezřídka vzrušené, netrpělivé. Mohlo by se zdát, že to není místo určené ke studiu rukopisů a vědy, ale bazar. Jde k dětem, tam, kde se učí číst. V rodině mají hodně dětí, Šor už má devět vnuků. Domnívá se, že děti je třeba držet zkrátka. Dopoledne nauka, čtení a modlitba. Pak práce v obchodě, pomoc doma a výuka praktických věcí, jako jsou účty nebo obchodní korespondence. Ale také práce u koní, sekání dříví na otop a jeho skládání do rovných sáhů nebo drobné opravy v domě. Musejí umět všechno, protože se jim to bude hodit. Člověk musí být samostatný a soběstačný, je nutné, aby ze všeho uměl alespoň něco. A musí mít jednu pořádnou dovednost, která mu v případě potřeby umožní přežít. A to podle talentu. Je třeba najít to, k čemu dítě lne, jen tak se nestane chyba. Eliša dovoluje, aby se učily i dívky, ale ne všemu a ne společně s chlapci. Má ostříží zrak, proniká dovnitř a dobře vidí, ze které dívky bude bystrá žákyně. S těmi méně schopnými a marnivými netřeba ztrácet čas, budou z nich dobré manželky a porodí spoustu dětí.

Dětí v *bejt midraš* je jedenáct, téměř všechny jsou jeho vnoučata.

Sám Eliša bude mít šedesát. Je malý, šlachovitý a impulzivní. Chlapci, kteří už čekají na učitele, vědí, že přijde dědeček, aby zkontroloval, jak se učí.

Starý Šor to dělá každý den, tedy když je v Rohatynu a není zrovna na jedné ze svých mnoha obchodních cest.

Objeví se i dnes. Jako vždy vejde rychlým krokem, jeho obličej protínají dvě svislé vrásky, což mu dodává na přísnosti. Ale nechce přece strašit děti. Hlídá se proto, aby se na ně usmíval. Nejprve se na každé zvlášť dívá s něhou, kterou se snaží skrýt. Pak je osloví tlumeným, trochu chraptivým hlasem, jako by ho musel držet na uzdě, a vytáhne z kapsy několik velkých ořechů; jsou opravdu obrovské, skoro jako broskve. Položí si je na otevřenou dlaň a podsouvá je pod nos chlapcům. Ti se na ně zvědavě dívají a myslí si, že jim je hned rozdá, neočekávají zradu. Starý jeden vezme a rozloupne ho železným stiskem dlaně. Potom ho podstrčí pod nos prvnímu chlapci zkraje, je to Lejbko, Natanův syn.

„Co je to?"

„Ořech," odpoví jistě Lejbko.

„Z čeho se skládá?" Přesune se teď k dalšímu, k Šlomovi. Ten už si není tak jistý. Dívá se na dědečka a mrká očima.

„Ze skořápky a srdce."

Eliša Šor je spokojený. Pomalu a dramaticky vytáhne před očima chlapců jádro ořechu a sní ho, rozkoší zavírá oči a mlaská. Je to podivné. Malý Izrael z poslední lavice se začne dědečkovi smát — tak směšně koulí očima.

„Je to příliš jednoduché," říká náhle vážně Eliša Šlomovi. „Podívej se, tady je ještě obal na vnitřní straně skořápky a blanka, která pokrývá jádro."

Shrne je dlaněmi, aby se všichni chlapci sklonili nad ořechem.

„Pojďte se podívat."

Všechno dělá kvůli tomu, aby žákům vysvětlil, že stejně je to i s Tórou. Skořápka představuje nejjednodušší význam Tóry, tedy obyčejné povídky, popis toho, co se stalo. Pak se vstoupí do hloubky. Děti teď píšou na své tabulky čtyři písmena: pe, reš, dalet, šin, a když jsou hotovi, Eliša Šor jim nařídí nahlas přečíst, co napsali, všechna písmena dohromady a každé zvlášť.

Šlomo recituje verše, avšak způsobem, jako by nic z toho nechápal:

„P — *pšat* — znamená doslovný význam, R — *remez* — znamená metaforický význam, D — *draš* — znamená homiletický význam a S — *sod* — znamená mystický význam."

U slova „mystický" začne koktat stejně jako jeho matka. Je tak podobný Chaje, dojatě přemýšlí Eliša. Tento objev mu zlepší náladu, všechny tyto

děti jsou jeho krve, v každém je část Eliši, jako by byl štípaným polenem, z nějž odlétávají třísky.

„Jak se jmenují čtyři řeky, které odtékají z Edenu?“ zeptá se chlapce s velkýma, odstávajícíma ušima a malým obličejem. Je to Hilel, vnuk jeho sestry. Ten mu ihned odpoví: „Píšon, Gíchón, Chidekel a Eufrat.“

Přichází učitel Berek Smetankes a vidí oku lahodící scénu. Eliša Šor sedí mezi žáky a vypráví. Učitel se tváří mile, aby se starému zalíbil, koulí očima. Má velmi světlou kůži a takřka bílé vlasy, proto ta přezdívka. V podstatě se toho drobného starce panicky bojí, nezná nikoho, kdo by se ho nebál. Jedině snad velká a malá Chaja, dcera a snacha. Ty si se starým dělají, co chtějí.

„Kdysi byli čtyři velcí mudrci, jmenovali se Ben Azaj, Ben Zoma, Eliša ben Avuja a rabi Akiva. Jeden po druhém vstoupili do ráje,“ začne starý. „Ben Azaj se podíval a zemřel.“

Eliša Šor ztiší hlas, dramaticky se odmlčí a s vysoko zdviženým obočím sleduje, jaký dojem vzbudila jeho slova. Malý Hilel údivem otevřel ústa.

„Co to znamená?“ zeptá se Šor chlapců. Nikdo mu ale pochopitelně neodpoví, a tak zvedne prst a řekne: „To znamená, že vstoupil do řeky Píšon, jejíž název se překládá takto: ‚Ústa, která se učí doslovnému významu.‘“

Napřímí druhý prst a řekne:

„Ben Zoma se podíval a přišel o rozum.“ Šklebí se a děti se smějí. „A co to znamená? To znamená, že vstoupil do řeky Gíchón, jejíž název nám říká, že člověk vidí jen význam alegorický.“

Uvědomuje si, že děti příliš nechápou, co jim povídá. Nevadí. Nemusí to pochopit, důležité je, aby se to naučily nazpaměť. Pak pochopí.

„Eliša ben Avuja,“ pokračuje, „se podíval a stal se kacířem, což znamená, že vstoupil do řeky Chidekel a ztratil se ve spleti možných významů.“

Třemi prsty ukazuje na malého Izáka, ten se začne vrtět.

„Jen rabi Akiva vstoupil do ráje a vyšel bez újmy, což znamená, že když se ponořil do Eufratu, pronikl nejhlubším, mystickým významem. Takové jsou čtyři cesty čtení a chápání.“

Děti se lačně dívají na ořechy položené před nimi na stole. Dědeček je loupe v dlaních a rozdává chlapcům. Pozorně se dívá, jak je jedí do posledního drobečku. Pak odchází, obličej se mu stáhne, úsměv se ztratí a labyrintem svého domu, který vypadá jako včelí úl, jde za Jentou.

Jenta aneb špatná doba zemřít

Jentu přivezl z Korolówky její vnuk Izrael s manželkou Soblou, kteří byli také pozváni na svatbu. I oni jsou „jejich“, jako všichni tady. Bydlí daleko od sebe, ale drží pohromadě.

Teď vlastně litují toho, co udělali, a nikdo si nepamatuje, čí to byl nápad. Není důležité, že to stařenka chtěla. Vždycky se jí báli, protože řídila celý dům. Nebylo možné jí odmlouvat. Teď se obávají, že zemře v domě Šorových během svatby, což bude mít vliv na život mladých. Když v Korolówce nastupovali do vozu krytého nepromokavou plachtou, který si společně s jinými hosty pronajali, byla Jenta úplně zdravá, a dokonce se i sama vyšplhala na sedadlo. Potom si šňupla tabáku a tak jeli a zpívali a pak, když byli unavení, se snažili usnout. Dívala se za špinavou a roztrhanou plátěnou plachtu, jak celý svět zůstává za nimi a mění se v klikaté cesty, meze, stromy a horizont.

Jeli dva dny, vůz se nemilosrdně třásl, ale stará Jenta to snášela dobře. Přespali u příbuzných v Bučači a další den za úsvitu pokračovali dál. Po cestě je zastihla taková mlha, že všichni svatebčané najednou znejistěli. Právě tehdy začala Jenta naříkat, jako by se dožadovala pozornosti ostatních. Mlha je kalná voda, pohybují se v ní různé zlé síly, které berou rozum lidem i zvířatům. Co když kůň sejde z cesty a zavede je všechny k příkrému břehu řeky, odkud se zřítí do propasti? Nebo co když je dostihnou nějaké tajemné síly, zlé a nelítostné, otevřou jim vstup do jeskyně, kde trpaslíci, ošklivi a bohatí, hlídají podzemní poklady? Možná že z toho strachu stařenka zeslábla.

V poledne se mlha rozptýlila a nedaleko před sebou uviděli velký, zvláštní obrys neobydleného a rozpadajícího se zámku v Podhajcích. Kroužila nad ním velká hejna vran, která se znovu a znovu zvedala z polorozbořené střechy. Mlha ustupovala před jejich pronikavým krákáním, které se odráželo ode zdí a ozvěnou se vracelo zpět. Izrael a jeho manželka Sobla, nejstarší na voze, nařídili odpočinek. Zastavili u cesty, aby si odpočali, vytáhli housky, ovoce a vodu, ale stařenka už nic nejedla. Vypila jen několik kapek vody.

Když konečně pozdě v noci dojeli do Rohatynu, nebyla už schopna stát, potácela se, a bylo třeba svolat muže, aby ji odnesli do domu. Bylo to však zbytečné, stačil pouze jeden. Kolik mohla vážit stará Jenta? Tolik jako nic. Jako hubená koza.

Eliša Šor přijal svou tetu s určitými rozpaky, dal jí pořádnou postel v malé světničce a nařídil ženám, aby o ni pečovaly. Odpoledne za ní přišel a teď si tam jako obvykle něco šeptají. Znají se celý život.

Eliša se na ni starostlivě dívá. Jenta ví, o co mu jde:

„Špatná doba, že?"

Eliša neodpovídá. Jenta vlídně mhouří oči.

„A je někdy dobrá doba zemřít?" ptá se filozoficky Eliša.

Jenta mu říká, že počká, až se přesune dav hostů, od jejichž dechu se zamlžují okenní tabulky a těžkne vzduch. Počká, až svatebčané po tanci a vodce odejdou k sobě, až se zametou ušlapané, špinavé piliny z podlahy a umyje nádobí. Eliša se na ni sice dívá ustaraně, myšlenkami je však úplně jinde.

Jenta nikdy neměla Elišu Šora ráda. Je to člověk, který je uvnitř jako dům se spoustou místností, v jedné je to, v druhé zas tamto. Zvenčí vypadá jako jedna budova, avšak uvnitř je zmatek. Nikdy nevěděla, co od něj může čekat. A ještě něco, Eliša Šor je vždycky nešťastný. Neustále mu něco chybí, po něčem touží, chtěl by mít to, co mají jiní, nebo naopak, má něco, co jiní nemají a co považuje za zbytečné. To z něj dělá člověka zatrpklého a nespokojeného.

Protože je Jenta nejstarší, každý, kdo přijede na svatbu, se s ní jde ihned přivítat. Hosté ji neustále navštěvují v pokojíku na konci labyrintu, v druhém domě, kam je třeba jít přes dvorek a který přes ulici sousedí se hřbitovem. Děti k ní nakukují škvírami ve zdech, je nejvyšší čas je před zimou utěsnit. Dlouho u ní vysedává Chaja. Jenta si položí její dlaně na obličej, dotýká se jejích očí, úst a tváří, děti to viděly. Hladí ji po hlavě. Chaja jí nosí pamlsky, dává jí kuřecí vývar, přidává lžíci škvařeného husího sádla a stará Jenta dlouho s chutí mlaská a olizuje si úzké, suché rty. Sádlo jí však nedodá tolik sil, aby se zvedla.

Ihned po příjezdu jdou starou sestřenku navštívit Moravané, Salomon Zalman a jeho manželka Šejndel. Jeli sem z Brünn tři týdny přes Žilinu a Prešov a pak Drohobyč, zpátky se touto cestou ale vracet nebudou. V horách je přepadli nějací uprchlí trestanci a Zalman jim musel zaplatit pořádné výkupné, ještě štěstí, že jim nevzali všechno. Budou se teď vracet přes Krakov, než napadne sníh. Šejndel je poprvé těhotná, právě o tom řekla manželovi. Padá do mdlob. Nejvíc jí vadí vůně kaffy a koření, která je cítit v první části rozlehlého domu Šorových a táhne se až od obchůdku. Vadí jí také pach

staré Jenty. Bojí se té divoké ženy ve výstředních šatech a s chlupy na bradě. Na Moravě vypadají starší ženy mnohem lépe, nosí škrobené čepce a upravené zástěry. Šejndel je přesvědčená, že je to čarodějnice. Bojí se sednout si na okraj postele, i když ji k tomu pobízí. Má strach, že něco z té staré přejde na dítě v jejím břiše, nějaké temné šílenství, které není možné ovládnout. Snaží se na nic v pokoji nesahat. Z pachu se jí pořád nedělá dobře. Celkově jí příbuzní z Podolí připadají divocí. Nakonec však přistrčí Šejndel ke staré, a tak si přisedne na okraj postele, připravena okamžitě utéct.

Ale líbí se jí vůně vosku, potají očichává svíčky, a také bláta smíchaného s koňským trusem a ještě, teď na to přišla, vodky. Salomon, starší, urostlý, obtloustlý a vousatý muž středního věku, pyšný na svou krásnou a křehkou ženu, jí přináší skleničku. Šejndel nápoj chutná, ale nedokáže ho spolknout. Vyplivne ho na podlahu.

Když se mladá žena posadí na postel, Jenta vytáhne zpod vlčích kožešin ruku a položí ji na dívčino břicho, přestože zakulacení ještě vůbec není vidět. Ano, Jenta vidí, že se v Šejndelině břiše právě usadila zatím nejasná duše, kterou je těžké popsat, protože je všudypřítomná; vlastně jsou to svobodné duše, kterých je všude kolem plno a které jen hledají příležitost, aby se chytily jakéhokoli volného kousku hmoty. Teď také lížou tu maličkou hrudku, která připomíná pulce, nahlížejí tam, ale ještě tam není nic konkrétního, sotva střípky, stíny. Ohmatávají, zkoušejí. Ony samy se skládají z proužků: obrazů, vzpomínek, paměti skutků, kousků vět, z písmen. Ještě nikdy předtím to Jenta neviděla tak zřetelně. Popravdě, Šejndel je občas také nesvá, protože cítí jejich přítomnost, jako by ji ohmatávaly desítky cizích rukou, jako by do ní strkaly prsty. Nechce se s tím svěřovat manželovi, nedokáže pro to najít vhodná slova.

Muži sedí v jedné místnosti a ženy se shromáždí v Jentině světnici, kam se však jen stěží mohou vejít. Co chvíli přinese některá z kuchyně trochu svatební vodky, potajmu, jako pašeračka, ale je to přece svatba. Namačkané, vzrušené blížící se zábavou se přestanou ovládat a začnou dovádět. Nemocné to asi ani příliš nevadí a možná je spokojená, že se dostala do středu pozornosti. Občas na ně neklidně pohlédne, s pocitem viny, když tu náhle usne a po chvilce se probudí s dětským úsměvem. Šejndel se významně dívá na Chaju, ta nemocné upravuje vlčí kožešiny a kolem krku jí dává svůj šátek. Vidí, že stařenka nosí spoustu amuletů, jakési pytlíčky

na provázcích, kousky dřívek pokreslené symboly a figurky z kostí. Chaja se jich nesmí dotknout.

Ženy si vyprávějí strašidelné historky o zbloudilých duších, lidech pohřbených zaživa a o příznacích stáří.

„Kdybyste věděly, kolik zlých duchů číhá na jednu čtvrtinu kapek vaší krve, tak byste určitě obětovaly své tělo a svou duši stvořiteli tohoto světa," říká Cipa, manželka starého Notky, považují ji za vzdělanou.

„Kde jsou ti duchové?" ptá se jedna z nich ustrašeným šeptem. Cipa zvedne z udusané podlahy klacík a ukáže na jeho konec:

„Tady! Všichni jsou tady, dobře se podívej."

Ženy se dívají na konec klacíku, oči jim směšně šilhají, jedna z nich se začne chichotat a ve světle už jen několika málo svíček se jim obraz zdvojnásobuje a ztrojnásobuje, duchy však nevidí.

Co čteme v Zoharu

Eliša s nejstarším synem, s bratrancem Zalmanem Dobruškou z Moravy a s Izraelem z Korolówky, který tak hluboce sklopil hlavu, že každý vidí, jak velmi se cítí vinen, probírají důležitou záležitost: co se má dělat, když se v domě připravuje svatba i pohřeb. Ve čtyřech sedí skloněni k sobě. Po chvilce se otevřou dveře a vstoupí rabín Moško, znalec kabaly. Izrael vstane a přivede ho k nim. Starému rabínovi není třeba vysvětlovat, o co jde, každý to ví, všichni o tom mluví.

Šeptají si mezi sebou, až konečně rabín Moško začne:

„V Zoharu čteme, že dvě prostopášnice, které předstoupily s jedním živým dítětem před krále Šalomouna, se jmenovaly Machalat a Lilit, že?" Starý tázavě přeruší řeč, jako by jim dával čas, aby si představili zmíněnou pasáž.

„Písmena jména Machalat mají číselnou hodnotu 478, Lilit zase 480, že?"

Kývají souhlasně hlavami. Už vědí, co řekne.

„Když se člověk účastní svatební hostiny, odpuzuje od sebe čarodějnici Machalat s jejími 478 kompaniemi čertů, když se účastní smutku svého bližního, porazí čarodějnici Lilit s jejími 480 kompaniemi čertů. Proto v Kohelet 7,2 čteme: ‚Lépe je jít do domu truchlení než vejít do domu hodování.'

Když totiž jdeme do domu truchlení, porazíme 480 čertovských kompanií, kdežto v domě hodování porazíme kompanií jen 478."

Což znamená: je třeba odvolat svatbu a počkat na pohřeb.

Dobruška se spiklenecky dívá na Elišova bratrance, výmluvně zvedá oči, je zklamaný. Nebude tady sedět donekonečna. Má v Prossnitz na Moravě tabákové obchody, které nesmí spustit z očí. A obstarává dodávky košer vína pro všechny tamější Židy, má na to monopol. Manželčini příbuzní jsou milí lidé, avšak prostí a pověrčiví. Dobře mu s nimi jdou turecké obchody, a tak se rozhodl vydat se za nimi. Ale věčně tady dřepět nebude. A co když nasněží? Nikomu se takové řešení nelíbí. Každý chce svatbu, hned, okamžitě. Nemůžou déle čekat, všechno je připraveno.

Eliša Šor také není s rozsudkem spokojený. Svatba musí proběhnout.

Až bude sám, nechá si zavolat Chaju, poradí mu. Když na ni čeká, prohlíží si stránky knihy, v níž nerozumí ani slovu.

O spolknutém amuletu

V noci, když už všichni spí, Eliša Šor při světle svíčky píše na malý kousek papíru písmena:

הנתמה, הנתמה, הנתמה

He-mem-tav-nun-he. Hamtana — čekání.

Chaja v bílé noční košili se postaví doprostřed pokoje a nakreslí ve vzduchu kolem sebe neviditelný kruh. Zvedne papírek nad hlavu a se zavřenýma očima tak vydrží hodnou chvíli. Její rty se pohybují. Několikrát do papírku foukne, pak jej pečlivě sroluje do ruličky a vloží do dřevěné krabičky velikosti nehtu. Delší dobu ještě stojí mlčky se skloněnou hlavou, pak si nasliní prsty a provlékne řemínek dírkou amuletu. Potom předá amulet otci. Ten kráčí se svíčkou v ruce spícím, skřípějícím a pochrapujícím domem, úzkými chodbami, do pokoje, kde uložili Jentu. Zastaví se u dveří a naslouchá. Nic ho patrně neznepokojí, protože jemně otevírá dveře, které se mu bez jediného zvuku pokorně podřídí a odhalí malý, těsný pokoj spoře osvětlený olejovou lampičkou. Ostrý Jentin nos míří směle přímo ke stropu, vrhá na

zeď výrazný stín. Eliša přes něj musí projít, aby mohl umírající vložit amulet na krk. Když se nad ní skloní, její víčka se začnou chvět. Eliša znehybní, ale nic to není, žena patrně sní: dech má lehký, téměř nepostřehnutelný. Eliša zaváže konce řemínku a zasune amulet pod stařenčinu košili. Pak se otočí a tiše odejde.

Když světlo svíčky zmizí za dveřmi a ve štěrbinách mezi deskami, otevře Jenta oči a slábnoucí rukou nahmatá amulet. Ví, co je tam napsáno. Přetrhne řemínek, otevře krabičku a spolkne papírek jako pilulku.

Jenta leží v malé světnici, kam služka neustále přináší svrchníky hostů a pokládá je k nohám postele. Když konečně začnou kdesi uvnitř domu hrát, Jentu už není pod hromadou kabátů skoro vidět; teprve když přijde Chaja, udělá v tom pořádek a kabáty skončí na podlaze. Chaja se skloní nad starou tetou a zaposlouchá se do jejího dechu, který je tak slabý, že by snad i motýl způsobil mávnutím křídel silnější pohyb vzduchu. Ale její srdce tluče. Chaja, lehce zrůžovělá vodkou, přiloží ucho k Jentiným prsům, ke svazkům amuletů, provázků a řemínků, a slyší jemné dum, dum, velmi pomalé a vzdálené.

„Babi Jento!“ volá ji tiše Chaja a má pocit, že se stařenčiny přivřené oči zachvěly, že se jí pohnuly zornice a na rtech se objevil úsměv. Je to úsměv zbloudilý, vlní se, občas se koutky úst zvednou, občas klesnou a tehdy Jenta vypadá, jako by byla mrtvá. Dlaně má vlažné, ne však studené, kůži měkkou, bledou. Chaja jí upraví vlasy, které vyklouzly zpod šátku, a skloní se k jejímu uchu: „Žiješ?“

A na tváři staré ženy se odněkud znovu objeví ten úsměv, trvá však jen chvilku a hned zase zmizí. Chaju volá vzdálený dusot nohou a zvuky hudby, políbí tedy stařenku na tvář a uteče tancovat.

Do Jentina pokoje doléhá rytmické podupávání, svatebčané tančí, hudba tady však není slyšet, uvízla v dřevěných stěnách, křivolaké chodby ji rozbily na jednotlivé zvuky. Je slyšet jen dusot tanečních kroků a čas od času pískot a křik. Nad Jentou bděla nějaká starší žena, ale nakonec také odešla. Jenta je zvědavá, co se tam děje. S překvapením zjistí, že dokáže snadno vystoupit ze svého těla a viset nad ním; dívá se přímo na svou propadlou a bledou tvář, zvláštní pocit, pak ale odpluje, posouvá se opřená o závany vzduchu, o chvění větru, bez obtíží proniká dřevěnými stěnami a dveřmi.

Jenta teď všechno vidí shora a pak se její zrak vrátí pod zavřená víčka. A tak je to celou noc. Vznést se a vrátit dolů. Balancování na hranici. Jentu to unavuje, vlastně nikdy se tak nenapracovala, ani při úklidu, ani na zahradě. A kromě toho je jedno i druhé příjemné, klesání i vznášení. Nepříjemný je pouze ten pohyb, hvízdavý a prudký, který se ji snaží vytlačit někam daleko, za obzor, ta síla, vnější a brutální, s níž by bylo těžké se utkat, kdyby tělo nezvratně zevnitř nechránil amulet.

Je to podivné, její myšlenky vanou po celém okolí. Vítr, našeptává jí nějaký hlas v hlavě, určitě její vlastní, vítr je zrakem mrtvých, když se dívají na svět odtamtud, kde jsou. Viděla jsi někdy pole trávy, jak se sklání a vlní, určitě se na ně právě dívá nějaký mrtvý, chtěla by to říct Chaje. Protože kdybychom spočítali všechny mrtvé, ukázalo by se, že jich je mnohem více než živých na zemi. Jejich duše už se zbavily viny putováním v mnoha životech a teď čekají na Mesiáše, který přijde dokončit dílo. A dívají se na všechno. Proto na zemi fouká vítr. Vítr je jejich bdělým okem.

Po chvilce splašeného váhání se i ona připojí k větru, který přelétává nad domy Rohatynu a malých, zakrnělých osad, nad formany vysedávajícími na náměstí v naději, že se objeví zákazník, nad třemi hřbitovy, nad kostely, synagogou a cerkví a nad rohatynskou krčmou. A uhání dále, pohybuje se zežloutlou trávou na kopci, nejprve chaoticky, bez ladu a skladu, a pak, jako by se učila taneční kroky, se žene podél koryt řek až k Dněstru. Tam se zastaví, protože ji udiví klikaté koryto řeky, jeho zakřivení připomínající obrysy písmen gimel a lamed. A pak se vrací, ale rozhodně ne kvůli hranici, která se dohodla s řekou, že od sebe bude oddělovat dva velké státy. Pro Jentin zrak takové hranice nic neznamenají.

4

Mariáš a faraon

Biskup Sołtyk se dostal do opravdu velkých potíží. Dokonce ani upřímná a hluboká modlitba nedokáže smýt nečisté myšlenky. Potí se mu ruce, probouzí se brzy, když ptáci začínají zpívat, a ze známých důvodů chodí pozdě spát. To proto jeho nervy nikdy neodpočívají.

Dvacet čtyři karet. Rozdává se po šesti a jedna se vysvěcuje, ta pak představuje trumf, tedy nejstarší barvu, atut, který přebíjí jiné. Biskup se uklidní, až když si sedne ke hře, vlastně až když na stole leží trumf. Pak na něj sestoupí něco jako požehnání. Jeho mysl najde opravdovou rovnováhu, zázračné *aequilibrium*, oči se soustředí na stůl a na vzhled karet, všechno vidí jedním pohledem. Dech se zklidní, pot ustoupí z čela, dlaně uschnou, jisté, rychlé prsty obratně míchají karty a odkrývají jednu po druhé. Je to okamžik jakési rozkoše, ano, biskup by raději nejedl, zbavil se jiných tělesných požitků než této chvíle.

Biskup hraje mariáš se sobě rovnými. Naposledy, když tudy putoval kanovník z Přemyšle, hráli až do rána. Hraje s Jabłonowským, Łabęckým, Kossakowským, ale to mu nestačí. Proto se mu v poslední době stává něco jiného. Není mu příjemné na to myslet.

Stáhne si přes hlavu biskupské oblečení a převlékne se do obyčejných šatů, na hlavu si nasadí čepici. Ví o tom jen jeho komorník Antoni, je něco

jako příbuzný, výrazem tváře vůbec nedává najevo, že se tomu diví. Biskupovi se nemůže divit, biskup je totiž biskup, on ví, co dělá, když se nechává vozit do předměstských hospod, kde má jistotu, že budou hrát faraona o peníze. Ke stolu usedají projíždějící obchodníci, šlechtici na cestách, zahraniční návštěvníci, úředníci jedoucí s dopisy a také všemožní dobrodruzi. Zdá se, že ve špinavých, zakouřených krčmách hrají všichni, celý svět, a že karty spojují lidi lépe než víra nebo jazyk. Usedne ke stolu a rozevře vějíř karet — v něm je všem srozumitelný řád. Je třeba mariáš umět hrát tak, aby měl zisk, aby vyhrál. Biskupovi připadá, že je to nový jazyk, který všechny na jeden večer sbratřuje. Když mu dojde hotovost, nechá si zavolat Žida, ale půjčuje si jen malé částky. Na větší má směnku od Židů z Żytomierze, od svých bankéřů, kterým každou půjčku stvrzuje svým podpisem.

Hraje každý, kdo si přisedne. Biskup by pochopitelně dal přednost lepší společnosti, sobě rovným, ale ti jsou na tom málokdy dobře s penězi, nejvíc jich mají přijíždějící obchodníci, Turci, důstojníci nebo jiní, lidé neznámo odkud. Když bankéř vysype na stůl peníze a začne míchat karty, tak ti, kteří chtějí hrát proti němu, valchaři, zaujmou místo u stolu, každý s vlastním balíčkem karet. Hráč vezme jednu kartu nebo i více a položí je před sebe, na ně pak položí svou sázku. Po zamíchání bankéř postupně odhaluje všechny své karty, první položí vpravo, druhou vlevo, třetí zase vpravo, čtvrtou vlevo a tak dále až do vyčerpání všech karet. Karty vpravo jsou výhrou banku, ty vlevo výhrou valchařů. Pokud tedy někdo položí před sebe sedmičku pikovou a na ni dukát a v kartách bankéře bude tato sedmička vpravo, pak ztrácí svůj dukát; pokud ale sedmička padne vlevo, musí bankéř vyplatit dukát hráči. Toto pravidlo má také výjimky, poslední karta, i když je položena vlevo, vyhrává dukáty do banku. Kdo vyhrál v prvním kole, může skončit hru, může vsadit znova s jinou kartou nebo může „dublovat“. Tak to vždycky dělá biskup Sołtyk. Nechává vyhrané peníze na kartě a ohne jeden roh karty. Pokud teď prohraje, ztratí pouze počáteční vklad.

Tahle hra je poctivější, všechno je v božích rukou. Jak je tedy možné podvádět?

Když biskupovi rostou dluhy z karet, obrací se k Bohu, aby ho zachránil před skandálem, kdyby to vyšlo najevo. Dožaduje se spolupráce, vždyť přece oba hrají v jednom družstvu. Bůh ale pracuje jaksi pomalu a občas se mu zachce udělat z biskupa Sołtyka Joba. Stává se, že ho biskup proklíná;

pak se samozřejmě kaje a omlouvá, všichni vědí, že je vznětlivý. Vyhlašuje pro sebe půst a spí v žíněné košili.

Nikdo zatím neví, že už dal do zástavy biskupské insignie, aby splatil dluhy. K żytomierzským Židům. Nechtěli je přijmout, musel je přesvědčit. Když uviděli, co k nim přivezl v biskupské truhle přikryté plátnem, aby nikdo nic nepoznal, uskočili a začali naříkat, bědovat a mávat rukama, jako by tam viděli kdovíco.

„Nemůžu to vzít," řekl starší z nich. „Znamená to pro vás víc než stříbro a zlato, pro mě jen kov na váhu. Kdyby to u nás našli, kůži by z nás stáhli."

Takto naříkali, biskup se však vzepřel, zvýšil hlas a vystrašil je. Vzali a vyplatili mu hotovost.

Jelikož však biskup hotovost v kartách nezískal, chce si insignie vzít od Židů zpět, chce na ně poslat ozbrojené pohůnky, prý je schovávají v chalupě pod podlahou. Kdyby se o tom kdokoli dozvěděl, biskup by už nebyl mezi živými. Je připraven tedy udělat všechno proto, aby se insignie vrátily zpátky domů.

Mezitím se však snaží přelstít faraona, důvěřivě počítá s boží pomocí. A opravdu, ze začátku mu to jde dobře.

V místnosti je plno kouře, u stolu sedí čtyři: biskup, nějaký cestující oblečený po německu, ale dobře hovořící polsky, místní šlechtic, ten mluví i kleje rusínsky a na klíně mu sedí mladá dívka, téměř dítě. Šlechtic ji buďto odstrkuje, když mu nejde karta, nebo si ji k sobě přitáhne a hladí po skoro obnažených prsou. Biskup to s výtkou pozoruje. A pak je mezi nimi ještě nějaký kupec, který mu připadá jako novokřtěnec; tomu také nejde karta. Před každým rozdáním si je biskup jistý, že teď se jeho karty objeví ve správném sloupci, s překvapením ale zjistí, že se zase ocitly na druhé straně. Nemůže tomu uvěřit.

Polonia est paradisus Judaeorum…

Unavený a nevyspaný biskup Kajetan Sołtyk, kyjevský koadjutor, už poslal sekretáře pryč a teď vlastnoručně píše dopis kameneckému biskupovi Mikołaji Dembowskému.

Příteli, spěšně a vlastnoručně Ti oznamuji, že jsem zdráv na těle, ale jsem unaven kvůli nesnázím, jež odevšad dorážejí, občas se cítím obklíčen jako divoké zvíře. Mnohokrát jsi mi již pomohl, a tak se i nyní, ve jménu našeho dlouholetého přátelství, které by bylo zbytečné hledati mezi jinými, obracím na Tebe jako na rodného bratra.

Interim…

Mezitím… mezitím… A teď neví, co napsat. Protože jak se může ospravedlnit? Dembowski karty nehraje, takže ho určitě nepochopí. Biskupa Sołtyka najednou zaplaví pocit velké nespravedlnosti, na prsou cítí jemný, teplý tlak, který mu asi rozpouští srdce a proměňuje ho v něco měkkého a plynoucího. Náhle si vzpomene, jak se ujímal biskupství v Żytomierzi, vybaví se mu příjezd do špinavého a zabláceného města odevšad obklopeného lesem… Myšlenky mu nyní snadno a rychle skáčou pod pero, srdce se zpátky promění v stálé tělo a vrátí se i energie. Biskup Kajetan Sołtyk píše:

Jistě si dobře pamatuješ, že v době, kdy jsem se ujímal biskupství v Żytomierzi, veškeré hříchy se tam těšily velké oblibě. Kupříkladu mnohoženství, to byl všeobecný přestupek. Muži za špatné skutky prodávali své manželky nebo je vyměňovali za jiné. Souložnictví ani prostopášnost nebyly vůbec považovány za věc scestnou a údajně již i při svatbě si snoubenci přísahali v tomto ohledu oboustrannou svobodu. Kromě toho nebyla dodržována žádná náboženská ustanovení ani žádná přikázání, všude samý hřích a pohoršení, a nadto vůkol bída s nouzí.

Pečlivě Ti tedy připomenu, že diecése byla rozdělena na tři děkanáty: żytomierzský — 7 farností s 277 vesnicemi a městečky, chwastowský — 5 farností se 100 vesnicemi a městečky a owruczský — 8 farností s 220 vesničkami a městečky. A bylo tam jen 25 tisíc katolíků. Mé příjmy z těch nevelkých biskupských majetků dosahovaly 70 000 polských zlotých; při všech výdajích na konsistorium a diecésní školu to nebylo skoro nic. Sám dobře víš, jaké jsou příjmy z takových chudých usedlostí. Vlastní biskupské příjmy představovaly vesnice Skryhylówka, Wepryk a Wolica.

Ihned po svém příchodu jsem se tedy pustil do financí. Ukázalo se, že katedrála díky darům zbožných farníků vlastní kapitál ve výši 48 000 polských zlotých. Tento kapitál byl uložen v soukromých fondech a jistá částka byla zapůjčena dubenské židovské obci, z čehož roční úrok činil 3337 polských zlotých. Výdaje jsem měl obrovské: udržení kostela, platy čtyřem kaplanům, kostelní službě *et caetera*.*

Co se týče kapituly, ta zas byla zajišťována skromně, různé fundace na částku 10 300 jí ročně vynášely příjem 721 polských zlotých. Z vesnice darované knížetem Sanguszkou byl navíc ještě příjem 700 polských zlotých, avšak majitel vesnice Zwiniacz tři roky neplatil úrok ze zapůjčených 4000. Částka věnovaná jakýmsi důstojníkem Piotrem zůstávala v rukou kanovníka Zawadzkého, kterýžto ji ani neuložil a ani neplatil úrok, stejně tak to bylo s částkou 2000 polských zlotých, jež zůstala u kanovníka Rabczewského. Celkem vzato v tom byl velký zmatek, a tak jsem se rychle pustil do nápravy financí.

Kolik jsem toho udělal, můj nejlepší Příteli, můžeš posouditi sám. Navštívil jsi to tady a sám jsi to viděl. Nyní dokončuji stavbu kaple a rychlé výdaje prozatím vyčerpaly mou kapsu, avšak věci pokračují dobrým směrem, proto Tě tedy žádám o podporu, o nějakých 15 000, které bych Ti vrátil ihned po Velikonocích. Povzbudil jsem obětavost věřících, což zajisté v období Velikonoc přinese výsledky. Například Jan Olszański, słucký podkomoří, vložil do svého majetku v Brusiłowě částku 20 000 a z ní jednu polovinu úroků věnoval na katedrálu a druhou na navýšení počtu misionářů. Głębocki, bracławský královský číšník, daroval 10 000 na zřízení nového kanonikátu a na oltář v katedrále a rovněž věnoval 2000 na kněžský seminář.

To vše Ti píši, neboť dělám velké obchody a abys měl jistotu, že půjčka od Tebe má krytí. Mezitím jsem se zapletl do jistých nešťastných záležitostí s żytomierzskými Židy, a jelikož jejich

* a tak dále

drzost nezná mezí, potřeboval bych ty peníze co nejrychleji. Udivuje mě, že v naší Rzeczypospolité se Židé mohou takto veřejně vysmívati právu a dobrým mravům. Ne nadarmo papežové Klement VIII., Inocenc III., Řehoř XIII. a Alexandr III. neustále nařizovali páliti jejich talmudy. Když jsme to konečně chtěli učiniti i tady, neměli jsme podporu, dokonce i světská vláda nám kladla odpor.

Je tedy neobvyklé, že vyhnali Tatary, ariány, husity, ale na vyhnání Židů se nějak zapomíná, a to i přesto, že vysávají naši krev. Za hranicemi už o nás mají své přísloví: *Polonia est paradisus Judaeorum...**

O faře ve Firlejowě a hříšném pastýři, který tam žije

Elżbieta Drużbacká jede bryčkou půjčenou od starosty a přemýšlí nad tím, že letošní podzim je jako malý závěs vyšívaný neviditelnými jehlami. Vidí sytou bronzovou barvu zoraných brázd a světlejší pruh vyschlé půdy na polích, k tomu smolnaté větve, na nichž se ještě drží nejvytrvalejší listy tvořící strakaté skvrny. Tu a tam je zeleň trávy stále výrazná, jako by tráva zapomněla, že je konec října a že v noci už přichází mráz.

Cesta je rovná jako střela a vede podél řeky. Po levé straně se nachází písčitá strž, půda byla odplavena během jakési dávné katastrofy. Jsou vidět vozy rolníků, které přijíždějí pro žlutý písek. Neklidné mraky plují po nebi; jednou je zataženo a šero, pak náhle zpoza mraků vyšlehne ostré slunce a všechny předměty nacházející se na zemi se stanou výraznějšími a ostřejšími.

Drużbacké se stýská po dceři, čeká páté dítě. Přemýšlí nad tím, že by právě teď měla být s ní, a ne cestovat s excentrickou kastelánovou po cizím kraji, a už vůbec by se neměla vydávat ke knězi všeználkovi. Ale ona přece

* Polsko je ráj Židů

svými cestami žije. A přitom by se mohlo zdát, že život básnířky je usedlý, domácký a důstojný.

Kněz na ni čeká u brány. Chytil koně za postroj, jako by se návštěvy už nemohl dočkat. Okamžitě vezme Družbackou v podpaží a odvede ji do zahrady u domu.

„Až po vás, velkomožná paní."

Fara stojí hned u rozježděné cesty. Je to dřevěný, hezky nabílený a upravený domek. Je vidět, že v létě ho obklopovaly trsy květin, které teď zežloutlé leží na zemi. Ale něčí ruka se už chopila úklidu a položila část stonků na hromadu, ta ještě doutná, protože oheň se v tak vlhkém vzduchu necítí příliš jistě. Po stoncích pyšně chodí dva pávi, jeden starý a sešlý, z ocasu mu toho zůstalo jen málo. Druhý sebejistý, agresivní, přiběhne k Družbacké a strčí do ní, až vystrašená žena uskočí.

Rozhlíží se po zahradě, je hezká, každý záhonek je rovný, na pěšince jsou poskládané kulaté kameny, všechno je naplánováno podle nejlepšího zahradnického umění: u plotu jsou růže do vodky a určitě do kostelních věnců, dále děhel, bedrník, kadidlo. Po kamenech se plazí mateřídouška, sléz, kopytník a rmen. Z bylin už mnoho nezůstalo, všechno je možné zjistit z malých, dřevěných tabulek, na kterých jsou napsány názvy.

Od fary vede do malého parku pečlivě uhrabaná cestička, po obou stranách jsou postavené busty s vytesanými nápisy a kromě toho je nad vchodem do zahrady vidět nepříliš povedený nápis na malé destičce, je patrné, že se s ním kněz trápil osobně:

Tělo lidské zapáchá na hony,
nechť ho spasí voňavé záhony.

Družbacká se po přečtení veršů zamračila.

Pozemek není nijak velký; v jednom místě svah ostře klesá k řece, ale i tam kněz připravil překvapení: kamenné schody, malý můstek nad potůčkem, za nímž stojí vysoký, mohutný a ponurý kostel. Tyčí se nad chalupami s doškovými střechami.

Při sestupování ze schodů je po obou stranách vidět lapidárium. Před každým kamenem je třeba se zastavit a přečíst si nápisy.

Ex nihil orta sunt omnia, et in nihilum omnia revolvuntur. Z nicoty vše vzniklo a v nicotu se obrátí, čte Družbacká a náhle jí ze zimy a z nápisu

neobratně vytesaného do kamene přeběhne mráz po zádech. Tak proč to všechno? Proč to úsilí? Ty cestičky a mosty, ty zahrady, studánky a schody, ty nápisy?

Kněz ji teď vede kamenitou stezkou k cestě a míjejí přitom nevelké stavení. Chudák Drużbacká takový zvrat nejspíš neočekávala. Má sice dobré kožené boty, ale ve voze jí byla zima, a tak se spíše chtěla schoulit u kamen než chodit venku. Konečně ji po této vynucené procházce pozve domácí dovnitř; u dveří do fary stojí mohutná kamenná deska s vytesaným nápisem:

Kněz Benedykt zván Chmielowski,
hříšný pastýř firlejowský,
v Podkamieni byl plebánem,
v Rohatynu zas děkanem,
trestu hoden, žádných kronik,
dnes hrst prachu, ne kanovník,
o modlitby vás teď prosí,
otčenáše, o zdrávasy,
aby mohl snáze nésti
krutých pekel věčné tresty.

Překvapeně se na něj podívá.

„Co to je? Připravujete se na smrt?“

„Lepší je všechno včas připravit než pak ubohé příbuzné zbytečně zatěžovat. Chci vědět, co budu mít napsáno na náhrobku. Určitě by tam byly nějaké hlouposti, co bych sám nenapsal. Takhle to alespoň vím.“

Unavená Drużbacká se posadí a poohlíží se po něčem k pití, v pokoji je však jen prázdný stůl, pokud ovšem nepočítá papíry. Celý dům je cítit vlhkem a kouřem. Určitě tady dlouho nečistili komíny. A fouká tu studený vzduch. V koutě jsou kamna obložená bílými kachličkami, vedle je koš s dřívím, teprve před chvílí se v nich rozhořel oheň, místnost se proto ještě nezahřála.

„Jsem úplně promrzlá,“ říká Drużbacká.

Kněz se zašklebí, jako by právě spolkl zkažený kus masa, rychle otevře kredenc a vytáhne z něj broušenou karafu a skleničky.

„Kastelánová Kossakowská je mi povědomá…“ začne nejistě a nalévá přitom likér. „Znal jsem kdysi její nejstarší sestru…“

„Jabłonowskou?“ zeptá se roztržitě Drużbacká a smočí ústa ve sladkém nápoji.

Do pokoje vejde tělnatá, veselá žena, je vidět, že je to hospodyně, na tácu nese dvě misky s polévkou.

„Kdo to viděl takhle v zimě prohánět hosta venku,“ říká s výčitkou knězi, ten se kvůli jejímu káravému pohledu cítí nesvůj. Drużbacká zase ožije. Ať je blahoslavena její tělnatá zachránkyně.

Polévka je hustá, zeleninová, a navíc v ní plavou nudle. Teď si teprve otec děkan všimne zablácených bot Drużbacké a jejích shrbených zad; když viděl, že se celá třese, měl chuť ji obejmout, ale neudělal to, pochopitelně.

Za hospodyní vběhne dovnitř středně velký, chlupatý pes, má svěšené uši a zvlněnou srst kaštanové barvy. Pes pečlivě očichává šaty Drużbacké. A když se Drużbacká sehne, aby ho pohladila, všimne si, že za ním běží čtyři štěňata, každé jiné. Hospodyně je chce odehnat, knězi vytkne, že nezavřel dveře. Drużbacká ji ale prosí, aby tady psy nechala, a tak jim od té doby až do večera dělají společnost, nejraději sedí u kamen, která se konečně rozehřejí natolik, že si host může sundat krátký kabát s kožešinovou podšívkou.

Drużbacká pozoruje kněze Benedykta a najednou cítí, jak je ten stárnoucí, zanedbaný člověk opuštěný. Na stůl postaví karafu a pod světlem si prohlíží skleničky, jestli jsou čisté. Jeho ošoupaná, rozpadající se sutana z vlněného kamelotu se prodřela na břiše a nyní v tom místě prosvítá světlejší skvrna. Drużbacká neví proč, ale při pohledu na něj cítí jisté vzrušení. Musí odvrátit zrak. Na koleno si položí štěňátko, je to fenka, nejvíc podobná matce; ihned si lehne na záda a ukáže jemné bříško. Drużbacká začne knězi vyprávět o svých vnoučatech, o samých děvčátkách, ale kdo ví, možná se mu to nelíbí? Chmielowski ji poslouchá nepozorně, pohledem těká po pokoji, jako by přemýšlel nad tím, čím by dámu mohl ještě překvapit. Zároveň ochutnávají knězův likér a Drużbacká s uznáním kýve hlavou. Konečně nastává vhodná doba pro hlavní chod, odsouvají skleničky a karafu a Chmielowski na stůl hrdě položí své dílo. Drużbacká nahlas čte:

„Nové Atény čili Akademie všeliké science plná, na rozličné tituly iak na classes rozdělena. Moudrým v Upomínku, hloupým pro Poučení, politikům pro Praxi, melancholikům pro zábavu erigována…“

Kněz, pohodlně opřený v křesle, jedním douškem vypije skleničku likéru. Drużbacká s neskrývaným údivem vzdychne:

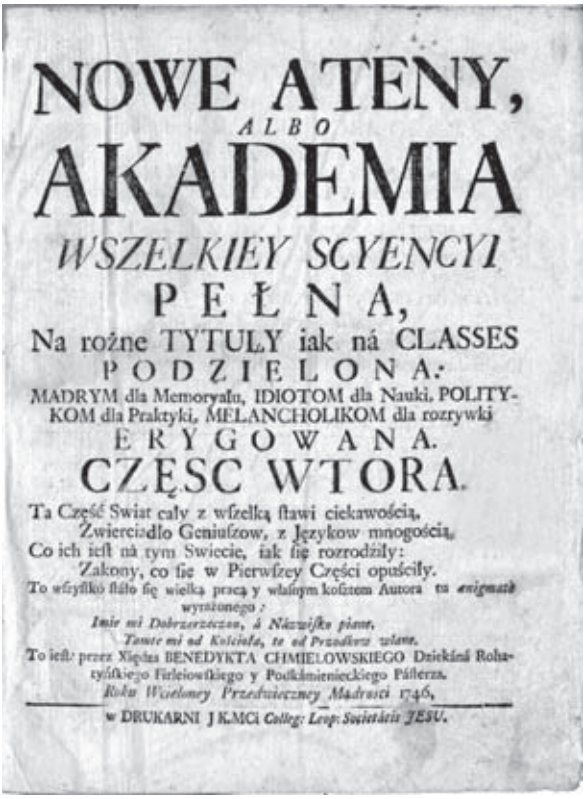

NOWE ATENY,
ALBO
AKADEMIA
WSZELKIEY SCYENCYI
PEŁNA,
Na rożne TYTUŁY iak ná CLASSES
PODZIELONA:
MADRYM dla Memoryału, IDIOTOM dla Nauki, POLITYKOM dla Praktyki, MELANCHOLIKOM dla rozrywki
ERYGOWANA.
CZĘSC WTORA.
Ta Część Swiat cały z wszelką ſławi ciekawością,
Zwierciadło Geniuſzow, z Języków mnogością,
Co ich ieſt ná tym Swiecie, iak ſię rozrodziły:
Zakony, co ſie w Pierwſzey Części opuściły.
To wſzyſtko ſtało ſię wielką pracą y własnym kosztem Autora tu enigmatè wyrażonego:
Imie mi Dobrzerzeczon, á Nazwiſko piane,
Tamte mi od Kościoła, te od Przodkow zlane.
To ieſt: przez Xiędza BENEDYKTA CHMIELOWSKIEGO Dziekáná Rohatyńſkiego Firleiowſkiego y Podkámienieckiego Páſterza.
Roku Wieloney Przedwieczney Mądrosci 1746.
w DRUKARNI J.K.M.Ci *Colleg: Leop: Societatis JESU.*

„Hezký název. Je těžké dát práci dobrý název."

Kněz skromně odpoví, že by chtěl udělat takové kompendium znalostí o světě, které by bylo v každém domě. A v něm by bylo ze všeho trochu, aby si člověk, když něco neví, mohl vzít jednu knihu a všechno tam našel. Zeměpis, medicína, jazyky, obyčeje, ale i flóra a fauna a také všemožné zajímavosti.

„Představte si, velkomožná paní: všechno hned po ruce, v každé knihovně. Veškeré lidské vědění shromážděné na jednom místě."

Už sesbíral mnoho poznatků a před několika lety je vydal ve dvou svazcích. Teď by se chtěl kromě latiny naučit i hebrejštinu a z ní načerpat nové vědomosti. Ale o židovské knihy je docela nouze, je třeba o ně prosit přímo Židy, a ke všemu málokdo z křesťanů umí v tom jazyce číst.

Kněz Pikulski mu sice něco málo přeložil, ale ani tak nemá kněz Benedykt přímý přístup k jejich vědění, protože neumí jazyk.

„První svazek vyšel ve Lvově v oficíně nějakého Golczewského…“

Žena si hraje se psem.

„Teď píšu suplement k oběma svazkům, tedy ke svazku třetímu a čtvrtému, a tím, myslím, skončím popis světa,“ ukončí kněz Benedykt.

Co na to má Drużbacká říct? Odloží štěně, místo něj si na klín vezme knihu. Ano, zná ji, kdysi ji četla na dvoře u Jabłonowských, měli tam první vydání. Otevře ji na kapitole o zvířatech, nachází tam něco o psovi. Čte nahlas:

„U nás v Piotrkowě byl pes tak vtipný, že na pánův příkaz šel s nožem do kuchyně, kde ho tlapami očistil, pak opláchl ve vodě a přinesl pánovi.“

„Její matka to také tak dělala,“ raduje se kněz a ukáže na svou fenku.

„A proč je tady toho tolik v latině, důstojný pane?“ ozve se náhle Drużbacká. „Všichni tomu přece nerozumí.“

Kněz se nespokojeně pohne.

„Jak to? Každý Polák přece mluví latinsky tak dobře, jako by se s ní už narodil. Polský národ je *gens culta*, *polita*, *capax** ve veškerých moudrostech, proto má takové zalíbení v latině a nejlépe se mu jí vyslovuje. Neříkáme jako Italové: Redžina, ale Regina, ne tridžinta, quadradžinta, ale triginta, quadraginta. Nekazíme latinu jako Němci a Francouzi, kteří místo Jesus Kristus říkají Jedzus Kristus, místo Michael Mikael, místo charus karus…“

„A který Polák, drahý otče? Dámy například málokdy mluví latinsky, protože v ní nebyly vzdělávány. A měšťané latinu neznají vůbec, a chtěl byste přece, otče, aby knihu četly i nižší vrstvy… Dokonce i starosta dává přednost francouzštině před latinou. Zdá se mi, že v dalším vydání by bylo potřeba celou tu latinskou řeč vyplít, stejně jako vaši farskou zahradu.“

Kněz je takovou kritikou nepříjemně zaskočen.

Zdá se, že dámu, kterou hostí, více zajímají psi než jeho knihy.

Slunce už téměř zapadá, když Drużbacká nasedá do kolesky, kněz jí podává koš se dvěma štěňaty. Než dojede do Rohatynu, bude už tma.

* lid vzdělaný a kultivovaný, zdatný

„Velkomožná paní mohla přespat v mých skromných komnatách," řekne kněz, rozzlobený sám na sebe, že to vyslovil.

Když vůz odjede, kněz neví, co má dělat. Shromáždil více sil než na pouhé dvě hodiny, shromáždil síly na celý den, na týden. Laťky plůtku u slézu spadly a v plotě zeje díra, kněz se tedy dlouho nerozmýšlí a pustí se do práce. Pak najednou znehybní a cítí, jak k němu odevšad proniká jakási pochybnost a hned za ní rozklad všeho, co do té doby nebylo pojmenováno, vzniká chaos, všechno začíná hnít jako listí, bobtná před jeho očima. Přinutí se ještě připevnit laťky k plotu, ale najednou mu připadají příliš těžké, padají mu z rukou na vlhkou zem. Kněz jde domů, v tmavé předsíni si sundá boty a vejde do knihovny. Má pocit, že ho ta nízká místnost s trámy u stropu najednou dusí. Posadí se do křesla, kamna už jsou rozpálená a bílé kachličky potažené měděnou glazurou se pomalu zahřívají. Pohlédne na knihu té starší ženy, vezme ji do ruky a přičichne k ní. Ještě je cítit tiskařskou barvou. Čte:

> ...podobou strašná, svraštělá a bledá,
> žilami klouby má jak drátem spjaté.
> Ta nikdy nespí, jídlem, vodou zhrdá,
> útroby v těle zříš, žebry nezakryté.
> Má jen dva důlky, kde dřív pár očí byl,
> a kde dlel mozek, jako by smůlu vlil.

„Chraň nás, Pane Bože, od všeho zlého," zašeptá kněz a odloží knihu. Ta žena mu připadala taková milá...

Najednou ví, že musí přivolat zpátky ten dětský zápal, který ho vede při psaní. Jinak zahyne, rozloží se v podzimním vlhku jako list.

Usedne ke stolu a nohy nacpe do bot z vlčí kožešiny, které mu ušila hospodyně, aby nemrzl, když hodiny nehybně sedí a píše. Rozloží papír, naostří pero, promne si studené ruce. V tomto ročním období má vždycky pocit, že zimu nepřežije.

Otec děkan Chmielowski zná svět pouze z knih. Pokaždé když usedne do své firlejowské knihovny a vezme do ruky okázalý foliant nebo drobný elzevir, připadá si, jako by se vydával na cestu do neznámé země. Ta metafora se mu líbí, usmívá se pro sebe a už se ji snaží vložit do obratné věty... Snadněji

se mu píše o celém světě než o sobě samém. Jelikož je pořád něčím nadšený, sám sebou se nikdy nezabýval, události ze svého života nesepisoval a teď mu připadá, že nemá žádnou biografii. Kdyby se ho ta dáma, která píše tak ponuré verše, zeptala, kým je, jak prožil svůj život, co by jí řekl? Kdyby to chtěl napsat, nebylo by toho více než jen pár stránek, dokonce ani malá knížka by z toho nebyla, ani malý elzevir, spíš jen brožura, cár papíru, život nesvatého s obrázkem. Ani poutník, ani lustrátor* cizích zemí.

Namočí pero do inkoustu a nějakou chvíli ho drží nad archem papíru, pak s rozmachem začne psát:

> Příběh života Pána velkomožného, Kněze Joachima Benedykta Chmielowského z rodu nałęczského, faráře ve Firlejowě, Podkamieni a Janczyně, rohatynského děkana a duchovního pastýře prostého stáda, vlastní rukou sepsán a nepokoušející se o vznešenou polštinu, by jí nebyly zatemňovány smysly, Čtenáři *ad usum*** dedikován.

Titul zabírá půl stránky, a tak si kněz vezme další arch papíru, ale jeho ruka jako by ustrnula, nemůže nebo nechce už nic napsat. Když napsal „Čtenáři", vytanula mu na mysli Drużbacká, ta drobná, starší paní se suchou pletí a výraznýma očima. Kněz si přečte její verše, ale příliš si od nich neslibuje. Lehkomyslnost. Musí to být lehkomyslnost a nepředstavitelné zástupy řeckých bohů.

Je mu líto, že odjela.

Vezme si další papír a ponoří pero do inkoustu. Přemýšlí, o čem by měl psát. Příběh knězova života je příběhem knih, které přečetl a napsal. Když matka viděla, že malý Benedykt přilnul ke knihám, poslala ho v patnácti letech k jezuitům do Lvova. Toto rozhodnutí značně zlepšilo jeho vztahy s otčímem, který ho neměl rád. Od té doby se už téměř nestýkali. Ihned poté odešel do semináře a zanedlouho byl vysvěcený. Své první práci se začal věnovat na dvoře u Jabłonowských jako preceptor Dymitra, jenž byl

* návštěvník

** k užitku

jen o pět let mladší. Tam se Benedykt naučil předstírat, že je starší než ve skutečnosti, a mluvit věčně poučlivým tónem, což mu někteří mají dodnes za zlé. Dovolili mu také používat poměrně obsáhlou knihovnu pana domácího, kde objevil Kirchera a také Komenského *Orbis pictus*. A k tomu všemu se jeho ruka, vzdorovitý služebníček, sama hlásila o psaní, obzvláště během prvního jara, které tam strávil a které bylo vlhké a dusné, zejména když se někde poblíž nacházela milostpaní Joanna Maria Jabłonowská, Dymitrova matka a manželka pána domu (na to se ale kněz snažil nemyslet). Po uši zamilovaný, omráčený citem, duchem nepřítomný a slabý vedl sám se sebou strašnou válku. Aby nedal nic najevo, celý se obětoval práci a milované ženě napsal modlitební knihu. Tímto úkonem se mu povedlo milovanou od sebe odloučit, zneškodnit, posvětit a udělat z ní anděla, a když jí předával rukopis (několik let předtím, než vyšel ve Lvově a dosáhl značné obliby, načež se dočkal ještě několika vydání), cítil se, jako by si ji vzal, spojil se s ní a teď jí dával dítě zplozené z tohoto svazku. *Průběh celého roku*, modlitební kniha. A takto pochopil, že psaní zachraňuje.

Joanna byla pro mnoho mužů v nebezpečném životním období, mezi věkem jejich matek a věkem milenek. Erotický půvab mateřství nebyl tedy dostatečně zřejmý a bylo možné se v něm zmítat dle libosti. Představoval si vlastní tvář obtisknutou do měkkých krajek, slabou vůni růžového oleje a pudru, jemnost kůže pokryté broskvovým chmýřím, už ne tak pevné a pružné, ale teplé, vlídné a měkké jako semiš. Díky její přímluvě obdržel od krále Augusta II. faru ve Firlejowě a jako pětadvacetiletý muž se zlomeným srdcem se té nepříliš velké farnosti vděčně ujal. Přestěhoval si tam svou knihovnu a nechal pro ni zhotovit hezké vyřezávané police. Měl čtyřicet sedm svých knih; jiné si půjčoval z klášterních knihoven, z biskupství, z paláců, kde se válely jako suvenýry ze zahraničních cest, většinou ještě nerozřezané. První dva roky byly těžké. Zejména zimy. Tehdy si zničil zrak, protože se brzy stmívalo a on nedokázal přestat pracovat. Napsal dvě podivné knihy: *Útěk svatých k Bohu* a *Výprava na onen svět*, ale neodvážil se je publikovat pod svým jménem. Na rozdíl od modlitební knihy se neproslavily a zmizely kdesi ve světě. Kněz si několik exemplářů schovává tady ve Firlejowě ve speciálním kufru, který nařídil potáhnout plechem a vybavit pořádnými zámky, kdyby došlo k požáru, ke krádeži nebo jiným pohromám, vůči nimž nejsou obyčejné lidské knihovny nijak chráněny. Přesně si pamatuje tvar modlitební knihy a vůni obalu vyrobeného z tmavé kůže.

Je to zvláštní, ale pamatuje si i dotek dlaně Joanny Jabłonowské, měla takový zvyk — když ho chtěla uklidnit, přikrývala jeho dlaň svou dlaní. A ještě něco: pamatuje si jemnou měkkost její chladné tváře, kterou se odvážil políbit, když láskou skoro zešílel.

A to je z jeho života všechno, nezabralo by mu to asi více místa než sám název. Jeho milovaná zemřela před vydáním *Nových Atén*, které byly také napsány z lásky.

Ale to podivné boží rozhodnutí se v poslední době stalo jeho součástí, asi proto, aby si začal připomínat svůj život. V rysech Kossakowské poznal její starší sestru a paní Drużbacká u ní byla celá léta jako služebná, právě u kněžny Jabłonowské, sestry Kossakowské, a to až do konce. Navíc mu řekla, že byla u ní, když umírala. To v knězi vyvolalo zmatek, teď se Drużbacká stala poslem z minulosti. Nějakým způsobem se doteky, tvář a dlaně té ženy přenesly na ni. Nic už není tak intenzivní a barevné, ale rozmazané a bez obrysů. Jako sen, který zmizí, když se probudíme, který odlétá z paměti jako mlha nad poli. Kněz tomu příliš nerozumí a vlastně ani rozumět nechce. Lidé, kteří píšou knihy, zapisují myšlenky, nechtějí mít vlastní příběh. Proč taky? Ve srovnání s tím, co je napsáno, bude vždycky skutečnost nudná a nijaká. Kněz sedí s vyschlým perem, dokud svíce nedohoří a s krátkým syknutím nezhasne. Pak ho obklopí tma.

Kněz Chmielowski se snaží napsat dopis velkomožné paní Drużbacké

Kněz Chmielowski není spokojený s tím, co se mu povedlo sdělit během návštěvy paní Drużbacké. Protože se mu toho z vrozené nesmělosti mnoho nepovedlo. Jen se vychloubal a tahal milostivou v zimě a vlhku po kamenech. Jen pomyšlení, že by ho ta moudrá a vzdělaná žena mohla považovat za hlupáka a ignoranta, ho dráždí. Trápí ho to, a tak se rozhodne napsat jí dopis a vysvětlit své důvody.

Začíná krásným oslovením:

Průvodkyně Múz, Oblíbenkyně Apollona…

Ale u toho se zastaví na celý den. Obrat se mu líbí do oběda. U večeře mu připadá chabý a strojený. Teprve večer, když mu horké a kořeněné víno rozehřívá mysl a tělo, odvážněji usedá k čistému listu papíru a píše jí poděkování za to, že ho navštívila ve „firlejowské samotě" a dodala jeho monotónnímu šedému životu trochu světla. Věří, že „světlo" bude paní Drużbacká chápat šířeji a básnicky.

Ptá se ještě na štěňata a sám se svěřuje s problémy, že mu liška zakousla všechny slepice a teď si pro vajíčka musí posílat k sedlákovi a že se bojí mít nové, protože by je zase odsoudil na smrt v liščích čelistech. A tak podobně.

Nechce si to připustit, ale poté netrpělivě čeká a čeká na odpověď. V duchu počítá, jak dlouho může jít dopis do Busku, protože tam teď paní Drużbacká pobývá. Není to přece daleko, dopis už tam musí být.

Konečně přichází. Roszko hledá adresáta po celé faře a ve strnule natažené ruce drží dopis. Kněze najde ve sklepě, slévá tam víno.

„Tys mě ale vyděsil," zdráhá se důstojný pán. Utře si ruce o zástěru, kterou si obléká vždycky, když dělá domácí práce, a opatrně uchopí dopis dvěma prsty. Ale neotevře ho. Prohlíží si pečeť a vlastní jméno krasopisně napsané písmem svědčícím o sebejistotě, jehož tahy vlají na papíře jako bitevní vlajky.

Teprve o hodinu později, když už kamna vyhřála knihovnu a když si kněz připravil víno s kořením a přes nohy si přehodil kožich, opatrně otevírá dopis a čte:

Elżbieta Drużbacká píše knězi Chmielowskému

Vánoce 1752 Busk

Nejjasnější, Milostivý Důstojný pane,
nastává ta velká příležitost, abych Ti v době narození
Pána našeho Spasitele popřála všechno nejlepší a kromě toho
i ochranu Tvého zdraví a dobré rozpoložení, protože jsme přece
tak křehcí, že nás může cokoli přemoci. Nechť se Ti ve všem daří
a nechť laskavost Děťátka Ježíše je Ti nekonečně nakloněna.

Návštěva ve Firlejowě na mě zapůsobila silným dojmem, který ve mně stále zůstává, a musím přiznati, že jsem si tak slavného Kněze představovala jinak: domnívala jsem se, že máš velkou knihovnu, kde sedí spousta sekretářů a všichni pro Tebe pracují, píší a opisují. A místo toho je Tvoje Milost skromná jako František.

Obdivuji u milostpána zahradnické umění, veškerou nápaditost a obrovskou milostpánovu erudici. Ihned po příjezdu jsem s velkou radostí začala po večerech opětovně čísti *Nové Atény*, které přece jen už dobře znám, neboť jsem si v nich ráda čítala, když vyšly poprvé. I kdyby mi to mé oči nedovolily, četla bych celé hodiny. Jelikož nyní je to mimořádnější, vždyť znám Autora osobně, někdy se mi dokonce stává, že slyším jeho hlas, jako bys četl přímo Ty, Důstojný pane. I ta kniha je zvláštně magická, je možné ji čísti pořád, tam je to, tady zas ono, v hlavě zůstane vždy něco zajímavého, nabízí různé náměty k přemýšlení, jak je svět velký a složitý, že ho nelze myšlenkou nijak uchopiti, nýbrž jen útržky, kousky malých porozumění.

Nyní ale soumrak nastává tak rychle a každý den polyká chvíle našeho života, světlo svíček je jen nuznou imitací světla, jehož naše oči nemohou dlouho snášeti.

Vím však, že záměr *Nových Atén* je záměrem velkého génia a obrovské odvahy a že má velký význam pro nás všechny, kteří žijeme v Polsce, protože to je pravé kompendium našeho vědění.

Je ale jedna věc, Milostivý pane, která mi překáží v dobrém čtení Tvého díla, a již jsme o tom hovořili, když jsme seděli u Tebe ve Firlejowě. Je to ta latina, ne ona sama, ale její nepřeberné množství, je vecpaná všude jako sůl, kterou příliš hojně sypeme do jídla, a místo aby pozvedla jeho chuť, činí ho nestravitelným.

Chápu, Milostivý pane, že latina je jazyk se vším obeznámený a že vhodných slov je v ní více nežli v polštině, avšak ten, kdo ji nezná, nebude čísti Tvou knihu, ztratí se v ní úplně. Přemýšlel jsi o těch, kdož by si s nadšením přečetli tvé dílo, ale neumějí latinsky? Kupříkladu kupci, nepříliš vzdělaní malí zemané,

ba i bystřejší řemeslníci, to jim by se hodilo vědění, jež tak svědomitě shromažďuješ, nikoli Tvým kolegům, kněžím a akademikům, oni již mají přístup ke knihám. Pokud ovšem chtějí, neboť ne vždy se jim chce. A to nemluvím o vdaných ženách, které dokážou čísti dokonce velmi dobře, ale protože nebyly posílány do škol, latinu vůbec neznají.

Biskup Sołtyk píše dopis papežskému nunciovi

Psaní toho dopisu si včera nechal až nakonec, ale přemohla ho únava, proto musí dnes začít den touto nepříjemnou záležitostí. Ospalý sekretář potlačuje zívání. Hraje si s perem a zkouší tloušťku linek, když biskup začne diktovat:

> Biskup Kajetan Sołtyk, kyjevský koadjutor, papežskému nunciu Niccolu Serrovi, arcibiskupovi mytilenskému...

V tu chvíli dovnitř vejde chlapec, který má na starosti topení v kamnech, a pustí se do vyhrabávání popela. Šoupání lopatky připadá biskupovi nesnesitelné a všechny myšlenky mu z hlavy odlétají jako oblak onoho popela. A jako popel chutná i celá ta záležitost.

„Chlapče, uděláš to později," řekne mu vlídně a chvíli sbírá rozprchnuté myšlenky. Pero se vydá do boje s nevinným papírem:

> Ještě jednou Vaší Eminenci velmi gratuluji k novému postavení v Polsce a doufám, že bude příležitostí k všestrannému upevňování víry v Ježíše Krista v zemích Jím zvlášť milovaných, neboť jsme zde v Rzeczypospolité nejvěrnějšími z Jeho stáje, jsme Mu srdcem nejoddanějšími...

Biskup Sołtyk teď příliš neví, jak přejít k věci. Nejprve chtěl celou záležitost pojednat obecně, neočekával tak důraznou žádost o hlášení, a ještě

k tomu od nuncia. Udivuje ho to, protože nuncius má všude špehy, takže sám svůj velký italský nos nikam nestrká, využívá nosy jiných, horlivých.

Sekretář čeká se zvednutým perem, na jehož konečku se už vytvořila pořádná kapka. Ale jako velmi zkušený písař zná zvyky inkoustových kapek; dlouho čeká a teprve na poslední chvíli ji sklepne zpátky do kalamáře.

Biskup Sołtyk přemýšlí, jak celou věc popsat, napadají ho věty typu: „Svět je putováním velice nebezpečným pro ty, kdož touží po věčnosti“, což by poukázalo na složitou situaci, v níž se ocitl, a nyní musí vysvětlovat své tvrdé, ale oprávněné kroky, místo aby se myšlenkami oddával modlitbě a duchovním potřebám svého ovčince. Jak začít? Možná od nalezení dítěte a tím, že se to stalo u Żytomierze ve vesnici Markowa Wolica, nedávno, letos.

„Studziński, že?“

Tajemník pokývá hlavou a připojí ještě jméno chlapce: Stefan. V křoví u silnice se našlo jeho mrtvé tělo, byl samá modřina a měl hodně bodných ran.

Teď se biskup soustředí na sebe a začne diktovat:

...když rolníci nalezli dítě, odnesli ho do pravoslavného kostela. Procházeli přitom kolem krčmy, kde bylo utýráno. Krev se spustila z rány na levém boku a na základě toho a dalších suspicií na Židy, byli ihned zatčeni dva židovští krčmáři a jejich manželky, ke všemu se přiznali a další udali. Záležitost se tedy vyřešila sama, díky boží spravedlnosti.

O celé věci jsem byl ihned informován a s veškerým úsilím jsem se do ní zapojil a již *in crastinum** nařídil vlastníkům okolních statků a pánům vydati další viníky, avšak když se ukázali býti příliš pomalí, začal jsem osobně jezditi po statcích a vymáhal jsem na vašnostech zatýkání. Takto bylo zatčeno třicet jedna mužů a dvě ženy. V poutech byli převezeni do Żytomierze a hozeni do děr zvláště pro tento účel vykopaných. Po soudním vyšetřování jsem obviněné poslal k městskému soudu. Soud se kvůli důkladnějšímu stíhání zlých vrahů a jejich hanebného činu rozhodl přistoupiti k vyšetřování *strictissime*** obviněných Židů, a to tím spíše, že někteří pozměňovali své výpovědi učiněné před soudem konsistorským a rovněž odmítali usvědčující svědectví křesťanů. Obvinění byli mučeni a mistrem katem třikráte připáleni byli. Díky tělesným výslechům se rychle ukázalo, že Jankel a Ela, nájemci hospody v Markowé Wolici, byli přemluveni Šmajerem, rabínem z Pawlacze, aby chytili dítě, odvlekli jej do krčmy a opili vodkou, načež mu rabín kapesním nožem probodl levý bok. Poté četli z knih své modlitby a jiní Židé ho bodali noži a jehlicemi a veškerou nevinnou krev z žil vymačkávali do mísy. Rabín pak krví obdaroval všechny přítomné, naléval jim ji do lahviček.

Biskup přeruší diktování a nechá si přinést trochu uherského vína, které mu dělá dobře na krev. Nevadí, že ho bude pít na lačný žaludek. Cítí, že čas snídaně se rychle změní v čas oběda, a on začíná mít hlad. A tudíž je nerudný. Dopis musí odeslat ještě dnes. Proto diktuje dále:

* nazítří

** nejpřísněji

Když tedy žalobce ve věci nezletilého Stefana popisoval jeho *dolenda fata*,* odpřisáhl podle procedury před sedmi svědky, že řečení Židé jsou příčinou smrti a krveprolití děťátka, pročež je soud odsoudil k ukrutné smrti.

Oněm sedmi strůjcům vraždy a vůdcům té pohanské ukrutnosti měl kat obě ruce omotati konopím, políti smolou a zapáliti a takto je měl vésti z náměstí od pranýře města Żytomierz k šibenici. Tam měl z každého sedříti tři pruhy kůže, potom je rozčtvrtiti, naraziti jejich hlavy na kůly a čtvrtky rozvěsiti. Šest jich bylo odsouzeno ke čtvrcení a jednoho, jelikož na poslední chvíli i s manželkou a s dětmi přestoupil na katolickou víru, odsoudili k mírnějšímu trestu, měl být jen sťat. Ostatní byli osvobozeni. Sukcesoři odsouzení na smrt měli otci oběti zaplatiti 1000 polských zlotých pod hrozbou věčného vyhnanství.

* nešťastný osud

Jednomu ze sedmi podařilo se utéci, další zas byl pokřtěn a spolu s odsouzeným ke stětí byl mnou od smrti zachráněn.

Nakonec byl rozsudek spravedlivě vykonán. Tři viníci byli ve své zatvrzelé zlobě rozčtvrceni, dalším třem, kteří byli pokřtěni, byl trest změněn na stětí. Jejich těla jsem osobně a s početným duchovenstvem vyprovodil na katolický hřbitov.

Další den jsem vykonal ceremonii svatého křtu třinácti Židů a Židovek, utýranému dítěti jsem kázal připraviti epitupticum a svaté tělo neviňátka a mučedníka jsem se vší vážností nařídil pohřbíti v katedrálních hrobech.

Ista scienda satis,* strašných, ačkoli ve všech měřítkách nezbytných pro potrestání pachatelů tak hanebného činu. Věřím, že Vaše Excelence nalezne v tomto vysvětlení vše, co potřebovala věděti, a utiší to Její neklid vyjádřený v dopise, že jsme zde něco proti církvi, Matce naší svaté, učinili.

Zelik

Ten, který utekl, jednoduše seskočil z vozu, jímž je spoutané vezli do vězení na mučidla. Ukázalo se, že to je jednoduché, protože je svázali ledabyle. Osud čtrnácti vězňů, z toho dvou žen, byl zpečetěn, považovali je téměř za mrtvé a nikoho nenapadlo, že by se mohli pokusit utéct. Vůz s doprovodným jízdním oddílem vjel těsně před Żytomierzí na míli do lesa. Právě tam Zelik utekl. Nějak si odvázal ruce z postraňku, počkal na vhodný okamžik, a když se ocitli nejblíže u křoví, dlouhým skokem opustil vůz a ztratil se v lese. Všichni ostatní vězni seděli tiše se sklopenými hlavami, jako by celebrovali vlastní blížící se smrt. Strážní si ani nevšimli, co se stalo.

Zelikův otec, ten, který půjčoval peníze Sołtykovi, zavřel oči a začal se modlit. Jakmile se Zelik dotkl nohou lesního porostu, ještě se otočil a dobře si zapamatoval ten pohled: shrbený stařec, staří manželé sedící blízko u sebe, jejich dotýkající se ramena, mladá dívka, dva otcovi sousedé s bílými

* Dost těch zpráv

vousy, které kontrastovaly s černou barvou kabátů, bíločerná skvrna talesu. Jen otec se na něj díval klidně, jako by od začátku všechno věděl.

Teď je Zelik na cestách. Putuje pouze v noci. Přes den spí; lehne si za úsvitu, když ptáci dělají největší rámus, a vstává za soumraku. Jde a jde, ale nikdy po cestě, vždy vedle ní, prodírá se houštím, snaží se vyhýbat otevřeným prostranstvím. Když už ale musí takovým místem projít, dbá na to, aby tam rostlo alespoň obilí, protože ještě nebylo sklizeno. Během cesty téměř nejí, někdy jen jablka nebo hořké hniličky, hlad ale necítí. Neustále se chvěje, ze strachu, ale také vztekem, ruce a nohy se mu třesou, svírá ho v břiše, ve vnitřnostech, proto občas zvrací žluč a dlouho s odporem plive. Má za sebou několik velmi jasných nocí kvůli měsíci v úplňku, který je spokojen sám se sebou. Tehdy z dálky viděl smečku vlků, slyšel jejich vytí. Prohlížela si ho udivená stáda srn, pokojně se za ním dívaly. Všiml si ho také jakýsi potulný, špinavý a zarostlý děd, slepý na jedno oko; ten se ho lekl, pokřižoval se a rychle zmizel v křoví. Zelik z dálky pozoroval malou skupinku rolníků na útěku, jak se ve čtyřech přes řeku přepravovali do Turecka, před jeho očima přijeli vojáci na koních, chytili je a provazem svázali jako dobytek.

Další noc začne pršet a měsíc zakryjí mraky. Zelikovi se podaří přejít přes řeku. Celý následující den se snaží usušit si oblečení. Promrzlý a slabý neustále myslí jen na jedno. Jak se to přihodilo, že pán, kterému vedl účetnictví související s kácením lesa, ten lidský pán, za jakého ho považoval, se zachoval tak zle? Proč u soudu křivě svědčil? Jak je možné, že lhal pod přísahou, když nešlo o peníze ani o obchod, ale o lidský život? Zelik to nedokáže pochopit; celou dobu se mu před očima objevují stejné obrazy: zatčení, odvlečení z domu spolu s ostatními, s jeho starým, hluchým otcem, který nechápal, co se děje. A pak ta obrovská bolest, jež má vládu nad tělem a řídí rozum; bolest, která je králem tohoto světa. A ještě žebřiňák, který je přes městečko vezl z vězení na mučidla. Lidé na ně, otupělé a zraněné, cestou plivali.

Přibližně za měsíc se Zelik dostane do Jasů, kde vyhledá matčiny známé. Přijmou ho, už vědí, co se stalo; tam za nějakou dobu přijde k sobě. Má problémy se spaním, bojí se zavřít oči; když se mu podaří usnout, zdá se mu, že uklouzl na hlinitém břehu rybníka a spadl do vody, kde vidí tělo svého otce, ponořené v bahně, nepohřbené, děsivé. Po nocích ho trápí strach, že na něj v temnotě číhá smrt a že ho zase může dostihnout. Tam v šeru je její revír, kasárna její armády. Protože jí tak banálně utekl, protože se ani

neotočila, když zmizel ze skupiny těch, kteří už jí patřili, už vždycky na něj bude mít chuť.

Proto Zelika nelze zastavit. V poledne vyráží pěšky jako poutník. Po cestě klepe na židovské domy, kde se zastaví na noc. Při večeři vypráví svůj příběh a lidé si ho předávají z domu do domu, z města do města, jako křehké, jemné zboží. Zakrátko zpráva letí před ním, znají jeho příběh a vědí, kam jde, takže ho zahrnují úctou. Každý mu pomáhá, jak umí. Během šábesu odpočívá. Jeden den v týdnu píše dopisy, rodině, židovským obcím, rabínům, Sejmu čtyř zemí. Židům a křesťanům. Polskému králi. Papeži. Prochodí spoustu párů bot a spotřebuje litry inkoustu, než se mu povede dostat do Říma. A nějakým zázrakem, jako by nad ním bděly mocné síly, se už další den ocitne tváří v tvář papeži.

RUSSIA RUBRA,
PODOLIA,
VOLHYNIA ET
UKRAINA.
P.113.
VOL
Palati
natus
HY
Lusuc
ensis.
RUS
SIA
RUBRA
Palat
Lemburgensis
PODOLIA.
Palat.
Kamieniecki.
Leopolis
Lemburg
Halicz
WA
LACHIA
MOL
DAVIA.
Monter Carpathy vulgo Krapak
Sendomirz
Casimirz
Przemisl
Iaroslaw
Belz
Lucko
Olyka
Zbaras
Constantinow
Bar
Mochylow
Czernowiecz
Sniatin
Chocyn
Iasy
Seret
Sockeya
Margosest
Targorod
Flexin
Czezora
Kotnar
Herlow
Sosowa
Bolieczane
Stepanofce
Hust
Campi

Duc: Czernichow
Mosikow
Sosnica
Sem flu.
Rylsek
Putywle
Radomysl.
Cieciorek flu.
Czernichow
Wyzgrod
Ostrze
Konotop
Nizyn
Ohulsow
Kijow
Basen
Rumne
Brusilow
Bialagrod
Przyluca
Chwastow
Powoloczi
Pereaslaw
Borszczowka
Ryssow
Bialacerkiow
Trectimirow
Kaniow
Korol
Orczica
Zolnin
Oltawa
Pultawa
Lisianki
Korsuns
Czeh
Braclaw
Human
Czechryn
Kekane Topol
Campi Deserti.
Kuoak
Wielka Przeprawa
Tatarska B.
Tawolczany
Niepor
Porowys
Inf. Chortyca
Campi Deserti.
Mare
Ngrum
Or
Tinka Wode
Braclavi
Campi Deserti.
Chryckiis
Czarne
Oczakow
Olasnosta
Korcowa
Akiermin
Bielgrod
udziak.

II. KNIHA PÍSKU

Super *terra*	Na źiemi	terra, f. 1. źiemia.
ſunt	ſą	
alti *montes*, 1	wyſokie gory, 1	altus, a, um, wyſoki, a, e. mons, m. 3. gora,
profundæ *valles*, 2	głębokie doliny, 2	profundus, a, um, głęboki, a, e. vallis, f. 3. dolina.
elevati *colles*, 3	wyniosłe pagorki, 3	elevatus, a. um, wyniosły, a, e. collis, m. 3. pagorek.

5

O tom, jak z boží únavy vzniká svět

Stává se, že se Bůh trápí svou jasností a tichem, že se mu dělá špatně z nekonečna. Tehdy, jako obrovská, choulostivá ústřice, jejíž nahé a jemné tělo cítí i nejmenší kmitání molekul světla, se sám v sobě stáhne a zůstane po něm trochu místa, kde se ihned úplně z ničeho objeví svět. Svět nejprve připomíná plíseň, jemnou a bílou, ale roste rychle, jednotlivé nitky se spojují a vytvářejí silný povlak. Nakonec ztvrdne a začíná získávat barvy. To celé doprovází nízký, sotva slyšitelný zvuk, ponurá vibrace, která uvádí atomy do neklidného chvění. Z tohoto pohybu vznikají molekuly a pak zrnka písku a kapky vody, jež rozdělují svět na dvě poloviny.

Teď se nacházíme na straně písku.

Jentinýma očima vidíme nízký obzor a obrovské zlatavé a oranžové nebe. Velké baňaté cumuly odplouvají na západ, neuvědomují si, že za chvíli spadnou do hlubiny. Poušť je červená, a dokonce i ty nejmenší kamínky vrhají dlouhé, zoufalé stíny, kterými se snaží zachytit v pevné hmotě.

Koňská a oslí kopyta takřka nezanechávají stopy, pohybují se po kamenech, víří prach, ten se však ihned usadí a zakryje každou vzniklou rýhu. Zvířata jdou pomalu se sklopenými hlavami, jsou unavená celodenní cestou, jsou jako v transu. Jejich hřbety si už zvykly na tíhu, která je na ně

každé ráno kladena po nočním odpočinku. Jenom osli dělají každé ráno hluk, svítání rozdírají řevem plným žalu a údivu. Ale teď i oni, rození povstalci, úplně utichli, počítají s rychlým odpočinkem.

Mezi nimi se na pozadí kulatých a nákladem zdeformovaných zvířecích tvarů pohybují štíhlí lidé. Jsou jako ručičky hodin, které se osvobodily od svých ciferníků a nyní svévolně odměřují vytržený a chaotický čas, jejž už nebude schopen ovládnout žádný hodinář. Jejich dlouhé a ostré stíny bodají poušť a dráždí nastávající soumrak.

Spousta z nich je oblečena do dlouhých, světlých kabátů, na hlavě mají turbany, které byly kdysi zelené, dnes jsou však vybledlé od slunce. Jiní se schovali pod klobouky s širokými krempami a jejich tváře se vůbec neliší od stínů vrhaných přes kameny.

Je to karavana, která před několika dny vyrazila ze Smyrny, míří přes Konstantinopol a pak přes Bukurešť na sever. Cestou se bude rozdělovat a spojovat. Část obchodníků se už za několik dnů oddělí v Istanbulu, vydá se přes Soluň a Sofii do Řecka a Makedonie, jiní zůstanou až do Bukurešti a ještě jiní půjdou podél Prutu k polským hranicím, kde překonají mělký Dněstr.

Během každé zastávky je třeba sundávat ze zvířecích hřbetů převážené zboží a prohlížet to, jež leží zabalené na vozech. Některé věci jsou křehké, například části dlouhých tureckých dýmek; každá z nich je zvlášť zabalená v koudeli a navíc pečlivě ovázaná plátnem. Mají také několik tureckých zbraní a slavnostní koňský postroj, koberce a tkané pásky, kterými si páni šlechticové převazují župany.

V dřevěných bednách, pečlivě přikrytých před sluncem, je sušené ovoce, různé plody, a dokonce i citrony a pomeranče ještě ne zcela zralé, aby přečkaly cestu.

Jeden Armén, jakýsi Jakubovič, který se ke karavaně připojil na poslední chvíli, veze na samostatném voze luxusní zboží: divanské koberce, turecké kilimy. Trne strachy o své zboží, všechno ho rozčiluje. Už se chystal nastoupit na loď a ze Smyrny do Soluně převézt všechno za dva dny, ale námořní obchod je dnes nebezpečný, mohl by se dostat do zajetí. Když se karavana zastaví u ohně kvůli pastvě, neustále si o tom povídají.

Nachman Samuel ben Levi z Busku se právě posadil s plochou krabicí na kolenou. Veze tabák nacpaný do tvrdých balíčků. Není toho hodně, ale

počítá s pořádným ziskem, protože tabák koupil levně a v dobré kvalitě. Ve speciálně šitých kapsách má ještě další malé, ale cenné věci: hezké kameny, hlavně tyrkysy, a také několik dlouhých, silně slisovaných tyčinek smoly ke kouření, které se přidávají do dýmek a které má tak rád Mordechaj.

Připravovali karavanu několik dnů a zároveň běhali po tureckých úřadech, aby za hojný bakšiš dostali ferman, příkaz pro místní turecké úředníky, aby karavanu pustili.

Proto je tak unavený a únava neustupuje. Nejvíce mu pomáhá pohled na kamenitou poušť. Sedne si dál od lidského žvanění. Slunce je už tak nízko, že kameny vrhají dlouhé a temné stíny, jako by byly pozemské komety, stvořené na rozdíl od těch nebeských ze stínu, a ne ze světla. Nachman, který všude vidí znamení, přemýšlí nad tím, jakou ona pozemská tělesa ohlašují budoucnost, jakou přinášejí předpověď. A protože poušť je jediným místem na světě, kde se vrací čas, udělá kličku a dlouhými skoky, jako tlusté saranče, skáče dopředu, některé oči tam mohou nahlédnout do budoucnosti. A tak Nachman vidí Jentin pohled: Nachman je už starý, hubený a shrbený. Sedí u malého okénka, jímž dopadá trochu světla, a z tlustých zdí je cítit chlad. Jeho ruka držící pero se zřetelně chvěje. V malých přesýpacích hodinách se přesypávají poslední zrnka písku: konec už je blízko, Nachman ale pořád píše.

Pravda je taková, že se Nachman nemůže zastavit. Je to jako svrbění, přestane jen tehdy, když začne chaos v mysli přetvářet do vět. Skřípění pera ho uklidňuje. Stopa, kterou zanechává na listu papíru, mu způsobuje radost, jako by jedl nejsladší datle, jako by měl v ústech lokum. Tehdy se všechno utváří, vyjasňuje, dává do pořádku. Nachman měl vždycky pocit, že se účastní něčeho velkého, neopakovatelného a jedinečného. Že to už nikdy nevznikne a že ještě nikdy nic takového nebylo. A navíc: že všechno sepisuje pro ty, kteří se ještě nenarodili, protože to budou chtít vědět.

Psací potřeby má vždycky u sebe: plochou krabici, dřevěnou, možná nenápadnou, ale má v ní velmi kvalitní papír, láhev s inkoustem, písek v uzavíratelné krabičce, zásobu per a nožík k jejich ostření. Nachman toho nepotřebuje příliš, sedne si na zem, rozloží skříňku, která se promění na nízký turecký stolek, a je připraven psát.

Od té doby, kdy začal doprovázet Jakuba, stále častěji naráží na jeho nespokojený a káravý pohled. Jakub nemá rád skřípění pera. Jednou se mu podíval přes rameno. Dobře že Nachman zrovna dělal účty. Jakub ho

požádal, aby nezapisoval to, co říká. Nachman ho musel ujistit, že to neudělá. Ale pořád ho ta záležitost trápí, proč?

„Jak to je?“ zeptal se ho jednou. „Vždyť zpíváme: ‚Dej mi řeč, dej mi jazyk a slova, abych o tobě mohl říci pravdu.‘ Je to z *Chemdat jamim*.“

Jakub ho napomenul:

„Nebuď hloupý. Pokud někdo chce dobýt pevnost, nemůže to udělat pouhým mluvením, prchavým slovem, musí tam jít s armádou. Proto i my musíme dělat, a ne mluvit. Málo toho naši dědové namluvili, naseděli se nad Písmem? Jak jim to mluvení pomohlo a co z toho vzniklo? Je lépe vidět očima než mluvit slovy. Mudrlanti nám jsou k ničemu. Když uvidím, že píšeš, praštím tě, aby ses vzpamatoval.“
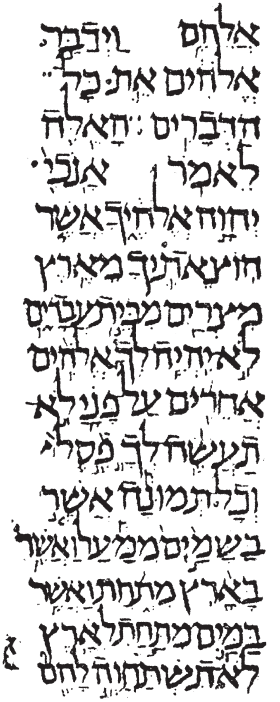
Nachman ví své. Jeho hlavní prací je *Život nejsvětějšího Šabtaje Cvi* (nechť je jeho jméno požehnáno!). Sepisuje jeho životopis pro všechny případy, dává dohromady známá i neznámá fakta; některá přibarvuje, ale to přece není hřích, spíše zásluha, budou si je lépe pamatovat. Dole, na dně krabice,